

АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ

03680, м. Київ, Кільцева дорога, 3 а

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

*Збірник матеріалів
II конференції молодих науковців*

Київ

25 травня 2019 р.

УДК 316.43+338.26+34+378

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Тетяна Семигіна

проректор з наукової роботи АПСВТ, доктор політичних наук (*голова редакційної колегії*)

Олена Карагодіна

завідувачка кафедри соціальної роботи та практичної психології АПСВТ, доктор медичних наук

Юрій Оніщик

завідувач кафедри конституційного, адміністративного та господарського права АПСВТ, доктор юридичних наук

Ігор Чернодід

завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту АПСВТ, доктор економічних наук

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.

Автори тез доповідей несуть відповідальність за їхній зміст.

Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів II конференції молодих науковців (м. Київ, 25 травня 2019 р.) [Голова ред. колегії: Т. Семигіна]. Київ: АПСВТ, 2019. 74 с.

ISBN 978-966-614-090-9

У збірнику подано матеріали II конференції молодих науковців «Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій», яка відбулась в Академії праці, соціальних відносин у туризму. Студенти, аспіранти, молоді дослідники представляли власне бачення щодо шляхів побудови демократичної держави, правових, економічних та соціальних аспектів забезпечення сталого розвитку, ролі соціальної роботи у забезпеченні позитивних суспільних змін.

Для науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться питаннями суспільного розвитку.

©Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2019

© Автори матеріалів, 2019

ЗМІСТ

СЕМИГІНА Тетяна	
У ПОШУКУ ІДЕЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ	6
Секція 1 ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ	
АЛАЙБОВ Віталій	
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	9
БЕРЕЗЕНКО Ірина	
ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ В ПОДАТКОВО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	11
КОВАЛЬ Богдан	
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО РІШЕННЯ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ЗЛОЧИНУ.....	13
КОВАЛЬЧУК Юлія	
АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	16
РОМАН Лев	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНИХ КЕРІВНИКАМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	18
БОГДАН Опенько	
ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЯК ПОКАЗНИК ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ	20
ПАНЧЕНКО Вікторія	
РІЗНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ	22
ПОТАПЕНКО Сергій	
ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	24
ПУШИНА Наталя	
ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНІЙ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ.....	27
СУРЕЛО Родіон	
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	31
ТОЛСТОЛУЦЬКА Марина	
АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	34

ЦИГАНЧУК Інна	ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ	36
----------------------	---	-----------

ШИМОН Василь	ПЕНЯ ЯК ЗАХІД ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ.....	39
---------------------	---	-----------

Секція 2
ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ГОЛУБЄВ Андрій	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗБУТУ ФЕРМЕРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	42
-----------------------	--	-----------

ІВАЩЕНКО Олександр	ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	44
---------------------------	---	-----------

КОЗАЧЕНКО Денис	УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	46
------------------------	--	-----------

ОНИЩИК Анастасія	ЕКОНОМІЧНІ КРИТЕРІЇ ФІКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	48
-------------------------	---	-----------

ПІВТОРАК Анна	ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	50
----------------------	--	-----------

РОЩИН Дмитро	ІНВЕСТИЦІЇ В СЕКТОР НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	52
---------------------	--	-----------

ШАПАЛОВ Владислав	ІНТЕРНЕТ МАРКЕТИНГ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ...55
--------------------------	---

ШАТІЛО Оксана	ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ПРОВІДНИЙ КРИТЕРІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	57
----------------------	---	-----------

Секція 3
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.
СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СУСПІЛЬНОГО ПОСТУПУ

БОРИСОВА Анна	ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	60
----------------------	--	-----------

YEROSHENKO Kateryna	ACTION RESEARCH IN SOCIAL WORK: STUDY OR INTERVENTION.....	62
----------------------------	---	-----------

ЗЕМЛЯНСЬКА Наталія	ТРУДОВІ МІГРАНТИ: ЗАКОНОДАВЧЕ УНОРМУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ	63
---------------------------	---	-----------

КОСТЕНКО Катерина	
РОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	66
НАЗАР Наталія	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я З ПОЗИЦІЙ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	68
ЧИСТЯКОВА Анастасія	
МОДЕЛЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТИПУ	70
ЯРОШЕНКО Алла	
ЧИ МОЖУТЬ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ СПРИЯТИ ГЕНДЕРНІЙ РІВНОСТІ?.....	72

У ПОШУКУ ІДЕЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Тетяна Семигіна, проректор з наукової роботи АПСВТ

Вдруге поспіль Академія праці, соціальних відносин і туризму (АПВСТ) організовує конференцію для молодих науковців з тематики сталого розвитку і продовжує попередні традиції проведення на базі Академії наукових заходів з цієї проблематики [Проблеми сталого розвитку суспільства за умов глобальних трансформацій: Зб. тез Міжнар. наук. конф. В 2-х т. Київ: Акад. праці та соц. відносин Федер. профспілок України, 2013; Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри. Матеріали міжнар.наук.-практ. конф (5-6 квітня 2017 р.) /За заг.ред. Семигіної Т.В. Київ: АПСВТ, 2017. 322 с. Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів конференції молодих науковців (м. Київ, 26 травня 2018 р.) /Голова ред. колегії: Т. Семигіна. Київ: АПСВТ, 2018. 85 с.].

Наразі ми вбачаємо у вбачаємо у тематиці сталого розвитку можливість для дискусій щодо актуальних напрямів розвитку суспільства. Адже вся ідея сталого розвитку, тобто збереження якісних параметрів життя для більшості населення Землі, зосереджена на тому, що вирішення актуальних проблем на глобальному, регіональному і локально-національному масштабах та вимагає системних соціальних інновацій, зміни цінностей і пріоритетів в сучасному соціальному просторі. Світовою спільнотою визнано, що перспективи світового розвитку у вирішальній мірі залежатимуть від стану навколишнього природного і соціального середовища [Our Common Future : Report of the World Commission on Environment and Development. URL: [http:// www.un-documents.net/our-common-future.pdf](http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf)].

Сталий розвиток включає як збереження довкілля, так і ефективний розвиток життєздатної економіки, побудову гармонійних, справедливих відносин у демократичному суспільстві, де захищено права людей. Цю системність і комплексність підтверджено у Глобальних цілях сталого розвитку, ухвалених ООН у 2016 р. [Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable Development / United Nations.– URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>], і в українських нормативних документах [Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>].

Водночас питання сталого розвитку можна вважати концептуально непростими й почасти неоднозначними. І ця амбівалентність виявляється навіть у перекладі терміну англійського «sustainable development» українською мовою. Довкола цього дискутують вітчизняні науковці [Голубець М. А. Розвиток «сталий» чи «збалансований»? // Український географічний журнал. 2006. № 2. С. 66-69; Николишин В., Доній Н. Орієнтири для фінансової системи України в координатах філософії «sustainable development» // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 4. С. 23-30], адже з філософської точки зору «сталий» та «розвиток» неспіввідносні поняття, відтак «сталий розвиток» скидається на оксюморон на кшталт «гарячий сніг» чи «крижане полум'я». Як зауважує М.Моїсеєв, сталий розвиток – це

«лінгвістичний нонсенс» [Моисеев Н.Н. *Быть или не быть человечеству. Москва: Россия молодая, 1999. С. 62*]. Відтак дедалі частіше у науковій літературі бачимо звертання до таких перекладів «Sustainable development» як: «підтримуваний розвиток»; «розвиток, що здатний бути витриманим»; «збалансований розвиток», «стійкий розвиток». Однак, «sustainable development» також передбачає збереження ресурсів, розвиток не на шкоду прийдешнім поколінням.

Звісно, ключове питання сталого розвитку – це не проблема адекватного перекладу терміну. Хоча й це важливе, бо визначає, чи ми рухаємось (розвиток) чи тупцюємо на місці (сталість). Надзвичайно важливим є пошук відповіді на питання, як ми балансуємо різні компоненти (сфери) у суспільстві. Це, в свою чергу породжує питання, якою має бути роль науковців та активістів у пошуку варіантів збалансованого розвитку на рівні країни та світового розвитку. А для таких дискусій потрібен майданчик, і Академія праці, соціальних відносин і туризму прагне забезпечити такий дискусійний майданчик.

Секція 1

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТА ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ**

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Віталій Алайбов, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Олексій Ховпун

Далеко не всі аспекти занять дітей спортом охоплені профільними нормативно-правовими актами, проте багата юридична практика дозволяє знайти відповіді на будь-які питання, які можуть у вас виникнути стосовно теми спортивних секцій для дітей. Багато що можна знайти у нормативно-правових актах України, а саме: Конституції України, Законі України «Про фізичну культуру и спорт», Постанові Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу» тощо.

Так, у комунальних закладах «Дитячо-юнацька спортивна школа» (ДЮСШ) є структура, визначена законодавством України, і відступити від неї юридично неможливо. Згідно із Положенням про дитячо-юнацьку спортивну школу» заклад є позашкільним навчальним закладом спортивного профілю - закладом фізичної культури і спорту, який забезпечує розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створює необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, тобто це самостійний заклад, який працює самостійно і не як не пересікається з іншими навчальними закладами, за всі дії вихованця несуть окремо наприклад від загальноосвітніх шкіл [Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу: Постанова Кабінету Міністрів України від 5.11.2008 № 993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#n10>].

Проте хочеться відзначити, що професія тренера–викладача значно відрізняється від інших професій тим, що є формою професійної діяльності людини, яка повинна орієнтуватися, в першу чергу, на процес роботи, а не на результат, а тим паче не на комерційну складову такої діяльності [Профессиональная деятельность тренера-преподавателя по вольной борьбе // Инфоурок. URL: <https://infourok.ru/professionalnaya-deyatelnost-trenerapredavatelaya-po-volnoy-borbe-2308702.html>].

Професійна діяльність тренера-викладача передбачає високий ступінь відповідальності за здоров'я вихованців, вміння спілкуватися з вихованцями різного віку та їхніми батьками, перебувати в належній спортивній формі і завжди працювати з урахуванням «професійного ризику», пов'язаного з імовірністю «марноти» багаторічної роботи [Профессиональная деятельность тренера-преподавателя по вольной борьбе // Инфоурок. URL: <https://infourok.ru/professionalnaya-deyatelnost-trenerapredavatelaya-po-volnoy-borbe-2308702.html>].

Відповідно до Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу», на тренера–викладача покладається низка обов'язків, як-от:

- навчати вихованців, формувати у них вміння і навички з різних напрямів навчально-тренувальної та спортивної роботи диференційовано з урахуванням індивідуальних можливостей, інтересів, схильностей вихованців;

- сприяти розвитку фізичних якостей відповідно до задатків та запитів вихованців, а також збереженню здоров'я;
- здійснювати контроль за додержанням вихованцями норм морально-етичної поведінки, дотримуватися вимог документів, що регламентують організацію навчально-тренувальної роботи;
- додержуватись етики, поважати гідність вихованців, захищати їх від будь-яких форм фізичного, психічного насильства;
- здійснювати контроль та нести відповідальність за додержанням норм антидопінгового законодавства;
- берегти здоров'я вихованців, пропагувати здоровий спосіб життя, не допускати до навчально-тренувальної та спортивної роботи вихованців, які не пройшли медичне обстеження в установленому порядку;
- постійно підвищувати свій професійний рівень знань, загальну культуру [Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу: Постанова Кабінету Міністрів України від 5.11.2008 № 993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#n10>].

Наразі чинне законодавство України не зазначає, який характер наслідків має настати і нести в собі поняття "незабезпечення здоров'я вихованців".

У разі настання наслідків у вигляді травм під час тренувань, виступів на змаганнях тощо, притягнути тренера-викладача до відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків де-юре можливо. Це може відбуватись у рамках цивільного судочинства, шляхом звернення до суду із відповідною позовною заявою про відшкодування шкоди в загальному порядку, як це передбачено нормами Цивільного, Цивільного процесуального кодексів України. В такому випадку, у разі прийняття на роботу до спортивного закладу на посаду тренера–викладача особи, відповідно до умов Кодексу законів про працю, враховуючи прямо передбачені нормативно–правовими актами обов'язки останнього, захист прав та інтересів дитини, яка отримала травму та якщо вказаний факт належним чином оформлено, не завдають жодних труднощів.

Механізму, який би надав відповіді на всі наявні питання, які виникають як у практиків з правоохоронних органів, так і у батьків, які кожного разу, турбуючись про здоров'я своїх дітей, намагаються віднайти справедливість, на теперішній час немає.

Не можна не погодитися з тим, що праця тренерів-викладачів напряму пов'язана з підвищеним нервовим та інтелектуальним навантаженнями; відсутня регламентація робочого часу (напередодні святкових днів тривалість робочого дня не скорочується, недільний день загальним вихідним днем не є, адже в ці дні дуже часто проводяться змагання і тривалі тренування, а тому і компенсація за роботу у вихідні та святкові дні не проводиться). Проте зазначені аспекти не можуть зневільювати рівень відповідальності тренерів–викладачів.

ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ В ПОДАТКОВО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ірина Березенко, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Юрій Оніщук

Проголошення України як демократичної, правової та соціальної держави, курс на європейську інтеграцію, перехід до ринкової економіки та багато іншого зумовили значні зрушення в суспільному та державному житті. Актуальним питанням постало реформування вітчизняного законодавства, зокрема, податкового, з метою його приведення у відповідність до реалій сьогодення, забезпечення належного рівня захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб тощо. Априорі інтереси платників податків та органів, що реалізують державну податкову політику, діаметрально протилежні [Маленко О. В. *Проблемні питання захисту прав платників податків // Протокол. 2014. 22 листопада. URL: https://protocol.ua/ru/problemni_pitannya_zahistu_prav_platnikiv_podatkiv/ (дата звернення 02.04.2019)]].*

На сьогодні поширеним явищем для вітчизняної правозастосовної практики є притягнення платників податків до юридичної відповідальності. Однак, практика застосування чинного законодавства свідчить, що на сьогодні не всі проблемні питання вдається вирішити.

За таких умов досить важливим є дотримання співвідношення між приватними та публічними інтересами, що особливо яскраво проявляється у захисній функції.

Відповідно до основних положень Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а становлення утвердження, забезпечення і захист законних прав та свобод людини є головним обов'язком держави [Конституція України від 28.06.1991. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення 11.04.2018)].

Отже, якщо захист має місце після податкового правопорушення, то це вже само по собі свідчить про наявність відтворення порушеного права, яке супроводжується захисною функцією прав платників податків, яка реалізується в податково-деліктному провадженні.

Саме податкові делікти і породжують реалізацію захисної функції і підкреслюють її вагомість і функціонування.

Захисна функція застосовується не завжди, а лише тоді, коли існує причинно-наслідковий зв'язок порушених прав між суб'єктами податкових правовідносин.

Тобто, враховуючи те, що права та законні інтереси платників податків порушуються з боку контролюючих органів, їх неправомірно притягують до фінансової відповідальності, то платники податків мають право здійснювати захист своїх прав та законних інтересів в адміністративному та судовому порядку. Якраз все це відбувається під час податково-деліктного провадження. І все це дає підстави

стверджувати про існування захисної функції в податковому праві, яка реалізується в такому інституті податкового права як податково-деліктне провадження.

На нашу думку, під податково-деліктним провадженням слід розуміти врегульовану нормами податково-процесуального права діяльність органів уповноважених адмініструвати податки та збори, яка спрямована на притягнення до фінансової відповідальності осіб, які вчинили податкові правопорушення.

Хоча у чинному законодавстві України дефініція делікту не визначається, дана категорія досить широко використовується в науці достатньо давно.

Саме під час даного провадження здійснюється захист порушеного права та відновлення його до попереднього стану.

На жодному з попередніх етапів врегулювання податкового спору захисна функція немає такого колосального відтворення як під час податково-деліктного провадження, адже спрямована на встановлення справедливої форми захисту під час податково-деліктного провадження. Тому існування даної функції в податковому праві є значущим.

Значення захисної функції в податково-деліктному провадженні можемо звести до таких основних аспектів: 1) захисна функція є функціональним відтворенням порушеного права в громадянському суспільстві в сфері дотримання прав, свобод та законних інтересів платників податків, гарантованих Конституцією України; 2) елементом змагальності в податково-деліктному провадженні.

Захист прав платників податків є явищем багатограним, що включає в себе ряд правових аспектів, які в своїй сукупності і утворюють захисну функцію. Тому вагомість даної функції очевидно проявляється не лише у відстоюванні порушених прав платників податків, а і у функціональному існуванні притягнення платників податків до юридичної відповідальності, що і породжує захист своїх прав.

Захисна функція проявляється в наявності певного податкового правопорушення і, як правило, потребує правовідновлювального стану. Ключовим поняттям під час розгляду захисної функції в податковому праві є безпосередньо правова категорія "захист". Зауважимо, що зміст захисту вбирає в себе усі напрямки захисної діяльності, що відбувається у межах податково-деліктного провадження через призму визначення окремої площини дій.

Важливість всебічного осмислення реалізації захисної функції в податково-деліктному провадженні є принципово необхідним на сучасному етапі розвитку податкового права та є пріоритетною умовою для наявності організаційних і правових гарантій захисту прав і законних інтересів платників податків як суб'єктів податкового права. При цьому організаційними гарантіями такого захисту виступає спеціальний інститут захисту прав, свобод та законних інтересів – податково-деліктне провадження, а правовими – нормативно-правове забезпечення.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО РІШЕННЯ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Богдан Коваль, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Віталій Кузнецов

Загальнодержавний курс, спрямований на законодавчу, інституційну та кадрову зміни в судовій системі з метою її покращення, прийнято називати Судовою реформою в Україні. Однак повноцінне покращення роботи судової системи має бути забезпечене не лише вищевказаними змінами, а й виразно визначеними межами кримінальної відповідальності суддів як гарантії прийняття правосудних рішень. Наразі ми розглянемо питання визначення моменту закінчення такого злочину, як постановлення суддею завідомо неправосудного рішення.

Суддя, здійснюючи правосуддя, відповідно до національного законодавства, а також відповідно до норм міжнародного права є незалежним та самостійним у своїй діяльності. Стаття 126 Конституції України гарантує незалежність суддів заборонаю притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [*Конституція України від 28.06.1996 р. № 254/к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>*]. Однак, гарантія незалежності в окремих випадках може бути на тонкій межі із свавіллям, що тягне за собою прийняття незаконних або завідомо неправосудних рішень, що посягає на правосуддя як право будь-якої особи на справедливий й неупереджений суд.

Слушно зауважує О. Овчаренко: «Найскладнішим питанням щодо кваліфікації неправосудності судових рішень є суперечність між незалежністю суддів, що передбачає свободу їх розсуду при оцінюванні норм закону, який має бути застосований у справі, і правом особи на оскарження рішення суду, яке є засобом виправлення судових помилок і кримінально-правовою оцінкою неправосудності останнього» [*Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження. Харків: Право, 2014. С. 277*].

При кваліфікації дій судді за постановлення завідомо неправосудного рішення найбільш дискусійним, крім визначення поняття «неправосудне», залишається питання необхідності скасування такого рішення в порядку апеляційного перегляду вищестоящим судом. Так, П. Андрушко стверджує, що судові рішення може бути визнане неправосудним лише в судовому порядку і лише з підстав, визначених процесуальним законодавством, звертаючи увагу на те, що в судовому порядку судові рішення визнаються незаконними, а не неправосудними [*Андрушко П.П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК) // Вісник Верховного Суду України. 2014. № 9. С. 35–46*]. З огляду на таке твердження досить складно визначити об'єктивну сторону злочину, оскільки за таких обставин дії суду, який постановив завідомо неправосудне рішення,

стають суспільно небезпечними лише після їх перегляду й скасування в апеляційному порядку. Це суперечить теорії кримінального права, оскільки винна особа (суддя) вчинила усі необхідні дії, що залежали від її волі і диспозиція ст. 375 Кримінального кодексу (КК) України визначає злочин закінченим з моменту ухвалення рішення судом [Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>].

Таким чином, звертаючись до визначення поняття об'єктивної сторони злочину, як сукупності передбачених законом ознак, що характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови, пов'язані з цим посяганням, можна зробити висновок, що постановлення завідомо неправосудного рішення судом, як суспільно небезпечного діяння, має зовнішній прояв як суспільно небезпечного діяння з моменту його оголошення [Бажанов М.И. *Объективная сторона преступления // Уголовное право УССР. Часть Общая. Киев: Вища школа, 1984. С. 81–97*]. Законодавець сформулював диспозицію норми без вказівки на настання будь-яких наслідків чи прийняття додаткових рішень іншими судами, визначивши такий злочин з формальним складом. А відтак, злочин, передбачений ст.375 КК України, закінчений після складання, підписання та оголошення судового акту, що на нашу думку, не потребує перегляду й скасування рішення в апеляційному порядку для притягнення винного до кримінальної відповідальності.

Як наголошує П. Андрушко, перегляд судового рішення в апеляційному порядку має на меті перевірку на предмет законності, а не правосудності, досліджуючи лише дотримання судом норм матеріального та процесуального права. В той час як суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 375 КК України, полягає в прямому умислі, тобто у внутрішньому переконанні судді, його психічному ставленні до постановлення рішення з порушенням норм матеріального та процесуального права, що може бути встановлено виключно слідчим шляхом із застосуванням комплексу слідчих дій й за жодних обставин не може бути перевірено вищестоящим судом. Деякі науковці вважають, що не скасоване неправосудне рішення вищою судовою інстанцією не перешкоджає притягненню судді до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України [Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. *Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності. Київ: Дакор, 2014. С. 213–214*].

Варто зауважити, що така думка цілком узгоджується зі ст.ст. 42-45 Закону України «Про вищу раду правосуддя», відповідно до яких не скасоване рішення суду в апеляційному порядку не є підставою для відмови у відкритті дисциплінарного провадження чи відмови у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [Про вищу раду правосуддя: Закон України №1798 VIII від 21.12.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>]. Тобто суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності навіть, якщо його рішення не скасоване. Що є абсолютно логічним, оскільки Вища рада правосуддя, як і органи обвинувачення та суд в межах кримінального провадження, досліджують рішення не на предмет його

відповідності нормам матеріального та процесуального права, а досліджують мотиви постановлення такого рішення судом й відношення судді до своєї поведінки. Крім того, законодавець не залишив поза увагою суддів Верховного Суду та Конституційного Суду, чиї рішення не можуть бути переглянуті в апеляційному порядку, що за законами формальної логіки дає підстави вважати, що не скасоване рішення не є перешкодою для потенційного притягнення судді до відповідальності за ст. 375 КК України.

З урахуванням викладеного, зважаючи на принципи невідворотності покарання за вчинення караного суспільно небезпечного діяння вважаємо, що конструкція диспозиції ст. 375 КК України визначена законодавцем як закінчений злочин з моменту постановлення неправосудного рішення, а не його скасування вищестоящим судом.

АДАПТАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Юлія Ковальчук, студентка АПСВТ
Науковий керівник: Юрій Оніщук

Стратегія сталого розвитку спрямована на побудову справедливого та демократичного суспільства, в якому підтримка прав людини буде однією із пріоритетних. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність. Базова умова демократичного розвитку суспільства – це наявність громадян, котрі володіють уміннями здійснювати зважений і раціональний вибір, критично мислити та аналізувати інформацію, розуміють значення права, толерантно ставляться до думок інших, активно цікавляться суспільним, політичним та економічним життям.

Поняття сталого розвитку визначається як «такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [*Наше общее будущее: Пер. с англ. М., 1989. С. 59*]. Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України.

Кардинальні зміни, пов'язані з Революцією гідності та курсом на євроінтеграцію, обумовлюють можливість побудувати нову Україну на принципах сталого розвитку, верховенства права, захисту прав людини, демократії, солідарності, належного врядування. Окрім того, Стратегія спрямована на виконання Україною міжнародних зобов'язань та створення реальних передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

Проблеми у сфері оподаткування були досить актуальними в усі часи, адже саме податки є таким джерелом надходження коштів до державного бюджету, без якого не буде фінансово стабільної та процвітаючої країни. Адже, з одного боку, податки є певним фінансовим підґрунтям, без якого не буде існувати держава і розвиватися наука, культура, освіта тощо. З другого боку податки виступають знаряддям перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі. Без перебільшення можна сказати, що на сьогоднішній день податки є найефективнішим інструментом впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науки і техніки. Зрозуміло, що держава не може існувати за рахунок лише добровільних, благодійних надходжень. Вона повинна мати бюджет із стабільним джерелом надходжень, роль яких виконують, у першу чергу, податки.

Нормативно-правова база, яка регулює сферу оподаткування є складною, неоднорідною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені,

інколи суперечливі. Питання оподаткування і досі регулюються не тільки законами, а і відповідними наказами Міністерства фінансів України та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову політику. Такий стан правової бази може бути виправданий, коли тільки починається формування податкової системи, однак неприйнятний на теперішньому етапі розвитку української економіки. Адже чимало норм мають неоднозначне тлумачення при їх застосуванні, що негативно позначається на діяльності підприємницьких структур, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів і створює умови для тіньового сектору економіки і, значною мірою, корупції в державі.

Зміцнення нормативно-правової бази є необхідною умовою для належної реалізації Стратегії. Для цього необхідно створення нової законодавчої бази в сфері оподаткування, яка повинна віддзеркалювати традиції існуючої податкової системи та відповідати світовим тенденціям розвитку податкових систем. В Україні необхідно формувати податкову політику, направлену на побудову стабільної та зрозумілої системи оподаткування, зменшення податкового тягаря і забезпечення збалансованості інтересів держави та інтересів суб'єктів господарювання.

Основними цільовими орієнтирами сталого розвитку для України є формування соціально орієнтованої економіки, що передбачено ч. 4 ст.13 Конституції України, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального і соціального благополуччя, створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів [*Конституція України від 28.06.1996 р. № 254/к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>*]. Завдання, що впливають з цієї Концепції, ставлять певні вимоги до всіх галузей вітчизняного права і законодавства, і перш за все – до податкового.

Зрозумілість норм та положень податкового законодавства України – це необхідна передумова його життєздатності та прийняття до застосування всіма суб'єктами відносин, що виникають в процесі оподаткування. Положення законодавчих актів, які регулюють питання оподаткування, повинні викладатися із використанням загальноприйнятої та широковживаної лексики. Специфічним поняттям та термінам потрібно надавати повне та однозначне визначення, які використовуються в усіх законодавчих актах, що відносяться до системи оподаткування. Окрім того важливо забезпечити регулярне проведення експертизи нормативно-правових актів на відповідність їх принципам сталого розвитку з метою створення відповідного правового поля і стимулюючих фінансово-економічних механізмів.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНИХ КЕРІВНИКАМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Лев Роман, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Володимир Завидняк

Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, ухваленням нового Кримінального процесуального кодексу України та здійсненням реформування правоохоронної та судової системи, а з іншого боку, – браком кваліфікованих та професійних кадрів у правоохоронних органах та органах прокуратури. Це призводить до необхідності розроблення та вдосконалення науково-обґрунтованих пропозицій стосовно розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинених керівниками юридичних осіб публічного права (керівниками державних та комунальних підприємств).

Незважаючи на значне коло наукових праць та наукових досліджень щодо розслідування злочинів, вчинених за статтею 191 Кримінального кодексу (КК) України, окремі аспекти досудового розслідування залишаються актуальними в умовах сьогодення. Так, на наш погляд, початком досудового розслідування є отримання слідчим чи прокурором інформації про вчинений злочин.

До основних джерел отримання інформації про злочин належать: заява потерпілих; матеріали з органів Державної фіскальної служби; матеріали з Державної служби фінансового моніторингу; матеріали з Національного банку України; дані, отримані від інших правоохоронних органів і державних контролюючих організацій; відомості, отримані в ході проведення оперативно-розшукових заходів; повідомлення та матеріали з періодичної преси, радіо і телебачення, мережі Інтернет; матеріали ревізій фінансово-господарської діяльності державних та комунальних підприємства, організації, установи; матеріали перевірки аудиторськими фірмами, податковими та іншими державними контролюючими органами [Завьялов И.А. Выявление финансовых преступлений // Финансовая безопасность. Финансовые расследования / Под ред. А.Г. Хабибулина. Москва: МГУ, 2013. - С.229–230].

Слідчим, при розслідуванні зазначеної категорії справ, необхідно знати та вміти встановлювати сліди розкрадання. Ці сліди розкрадання найчастіше залишаються: в організаційно-управлінській та бухгалтерській документації підприємства, установи або організації, їхніх філіях, представництвах, а також пов'язаних з ними юридичних і фізичних осіб, їх контрагентів; на банківських рахунках підприємства, установи або організації, а також пов'язаних з ними юридичних і фізичних осіб, їх контрагентів; в актах ревізій, аудиторських та податкових перевірках або в інвентаризаційних відомостях, звітах; в актах на списання, переоцінку або уцінку товарно-матеріальних цінностей; в документах (договорах, контрактах, угодах, змін до них, актах приймання-передачі, надання послуг, виконання робіт, товарно-транспортних накладних, податкових накладних, рахунках-фактур і таке інше); на електронних носіях інформації підприємств, установ

організацій; на персональних комп'ютерах керівників підприємств, установ та організацій, начальників відповідних відділів, управлінь, та інших працівників, в тому числі їх контрагентів, причетних до розкрадань; в особистих записках, блокнотах, чернетках учасників розкрадань, а також у записках подвійного касового, банківського або кількісного сумового обліку.

Окрім того, слідчим варто пам'ятати, що під час здійснення досудового розслідування за статтею 191 КК України основою доказів та джерела отримання інформації про злочин можуть бути наступні документи: правовстановлюючі документи підприємства, установи, організації (статуту, положення, порядки); організаційна документація (положення, інструкції); податкова документація та бухгалтерська звітність; реєстри бухгалтерського обліку; оборотно-сальдові відомості; реєстри синтетичного й аналітичного обліку за всіма використовуваними рахунками бухгалтерського обліку за певний період; податкові реєстри; документи щодо роботи з податковою інспекцією; документи з розрахунків з підзвітними особами, зокрема авансові рахунки; документи з обліку праці та заробітної плати; реєстри обліку отриманих і виданих податкових накладних; касові документи; виписки з банку за розрахунковими рахунками; документи від постачальників – прибуткові накладні; акти виконаних робіт, зокрема документи від покупців; договори з постачальниками, покупцями та іншими контрагентами; акти на списання матеріальних цінностей; первинні документи з обліку нематеріальних активів; журнал обліку виданих довіреностей тощо [Запотоцький А.П., Вознюк А. А., Кучменко С.В. *Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва. Методичні рекомендації.* Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7492/1/145.pdf>].

Відзначаючи важливість вивчення документів, доцільно окреслити основні особливості: при дослідженні документів можна встановити ознаки злочинного діяння; в документах міститься інформація про осіб, які виконували службові, виробничі, погоджувальні та контролюючі операції, функції; в документах відображаються певні етапи виробничої діяльності; в документах фіксують результати контрольної діяльності; в документах часто відображено місце, спосіб вчинення і приховування злочину; дослідження і аналіз документів допомагають висунути версії про коло підозрюваних осіб, мотив та мету вчинення злочину; дослідження документів може допомогти слідчому у встановленні кола осіб, які підлягають допиту як свідки; дослідження документів дозволяє встановити характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що сприяють вчиненню злочину, і таке інше.

Таким чином, ефективне досудове розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинених керівниками юридичних осіб публічного права (керівниками державних та комунальних підприємств), в першу чергу, залежить від отриманих під час слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій документів, їхнього подальшого вивчення, аналізу та проведення відповідних судових експертиз. Саме документи та судові експертизи, проведені на їхній підставі, становлять основу доказової бази винуватості особи в інкримінованому їй злочині.

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЯК ПОКАЗНИК ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Опенько Богдан, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: *Олена Кравченко*

На сьогоднішній день порушення авторських прав є однією з гострих проблем для України. Вона залишається невирішеною і продовжує наносити серйозну економічну шкоду зарубіжним та українським правовласникам.

Враховуючи правовий і демократичний шлях розвитку та євроінтеграційні прагнення української держави, підкреслимо, що серед багатьох факторів належний та дієвий захист авторського права є також важливим чинником цього комплексного процесу. Охорона авторського права і ефективна боротьба з різноманітними видами його порушень забезпечать можливість Україні удосконалювати відповідне законодавство та успішно співпрацювати у цій сфері з розвиненими країнами світу.

Сучасні дослідники у сфері права визначають порушення авторського права як дії, спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди [Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В. *Право інтелектуальної власності*. Київ: Юрінком Інтер, 2004., с. 80].

Зазначимо, що порушення авторського права може відбутися у рамках договірних і позадоговірних відносин. Підкреслимо, що відповідно до статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено види порушення авторського права, що дають підстави для судового захисту, а саме: а) вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права; б) піратство у сфері авторського права; в) плагіат; г) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних); д) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права; е) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права чи особи, яка здійснює таке управління; є) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі [Про авторське право і суміжні права: Закон України в редакції Закону України від 11. 07. 2001р. // Відомості Верховної Ради. 2001. № 43. ст. 214].

Зауважимо, що до найбільш масових видів порушень авторського права в Україні слід віднести піратство і плагіат.

В спеціальній юридичній літературі можна зустріти різні підходи до класифікації піратських дій. Так, наприклад, піратство у сфері авторського права поділяють на: а) «чисте» піратство, яке пов'язане з напівлегальним оприлюдненням об'єкта авторського права; б) піратство, пов'язане з підробкою об'єктів авторського права; в) піратство, яке

проявляється у незаконному розмноженні копій об'єктів авторського права [Штефан О. О. *Дещо до питання порушення у сфері авторського права // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. № 6. С. 3-13*].

Після проведеного останнього кваліфікованого аналізу проблеми порушення авторських прав у мережі інтернет у нашій державі Міжнародним альянсом інтелектуальної власності були зроблені негативні висновки, які полягають у тому, що Україна продовжує «експортувати піратство, особливо цифрове, в країни ЄС, а також у інші сусідні країни в регіоні» [Офіційний сайт МАІВ. URL: <http://www.iipa.com>].

На думку більшості дослідників заходами щодо вдосконалення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права мають стати: забезпечення з боку держави дієвих механізмів притягнення правопорушників у сфері авторського права до відповідальності, а також заходів щодо реагування на виявлені правопорушення у сфері авторського права. Один із можливих варіантів, це, наприклад, «створити окрему систему судів, що будуть займатися виключно розглядом справ щодо порушень в галузі інтелектуальної власності, у тому числі авторського права. Більшу увагу треба приділити також заходам попередження правопорушень; зважаючи на швидкий темп розвитку новітніх технологій, держава має своєчасно реагувати виданням нормативних актів задля урегульованості сфери авторського права; крім того, важливу роль у вдосконаленні цивільного законодавства відіграє приведення нормативно-правових актів у відповідність один одному та міжнародним актам і стандартам, усунення протиріч» [Рудник Т. В. *Відповідальність за порушення авторського права // Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 248-251*].

З урахуванням негативних тенденцій керівництвом держави вживаються певні заходи (на жаль, повільного характеру) щодо покращення ситуації у досліджуваній сфері, серед яких, зокрема, передбачено поступове удосконалення національного законодавства. У такій ситуації, на наш погляд, нагальним видається прискорення прийняття Закону України «Про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав», інших законодавчих актів, у яких слід передбачити внесення системних змін щодо суттєвого посилення цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення авторського права. Потребує також активізації і дієвості робота Державної служби інтелектуальної власності (як центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності). При цьому слід розуміти, що підвищення ефективності розв'язання складної проблеми порушень авторського права в Україні залежить від розробки і впровадження єдиної державної стратегії, у рамках якої має відбутися поєднання системних та координованих зусиль фахівців законодавчої, науково-інтелектуальної, правоохоронної та державно-управлінської сфери.

РІЗНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Вікторія Панченко, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Олексій Ховпун

У кримінальному праві під об'єктом злочину розуміють суспільні відносини, на які посягає злочинне діяння. У сфері об'єкта злочину проявляються негативні для особистості, суспільства і держави зміни, пов'язані з заподіянням або загрозою заподіяння шкоди і що відображають суспільну небезпеку вчиненого злочинного діяння. Об'єкт злочину пов'язаний з іншими елементами складу злочину і в першу чергу з його об'єктивною стороною. негативні зміни об'єкта злочину проявляються у шкідливих наслідках, які є необхідною ознакою об'єктивної сторони складу злочину.

У кримінальному законодавстві визначення об'єкта злочину відсутнє. Однак об'єкт злочину і характеризують його ознаки (предмет злочину, потерпілий) передбачені в ряді норм Кримінального Кодексу України.

Риси об'єкта злочину передбачаються і в нормах Особливої частини Кримінального Кодексу. Родовий та видовий об'єкти опосередковано вказуються в назвах розділів і глав. На їхню назву можна судити про спрямованість злочинних посягань певного роду або виду на той чи інший об'єкт кримінально-правової охорони. [Актуальные вопросы криминального права. Часть общая / Под ред. Иногамовой-Хегай Л.В. Москва: Проспект, 2015, С. 98-100].

У статтях Особливої частини Кримінального Кодексу об'єкт злочину нерідко вказується опосередковано шляхом закріплення характеризують його ознак – предмета злочину або потерпілого. Наприклад, вказівка в ст. 228 КК Туркменістану і ст. 190 КК України на предмет Шахрайство - чуже майно - свідчить про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини власності [Кримінальний кодекс Туркменістану. URL: <https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCriminalCode>].

Однак не у всіх злочинах є предмет, тому в ряді диспозицій статей об'єкт злочину розкривається за допомогою ознак інших елементів складу злочину (об'єктивної, суб'єктивної сторін, суб'єкта злочину) у вигляді шкідливих наслідків, обстановки, мотиву вчинення злочину тощо.

У науці кримінального права об'єкт злочину розкривається за допомогою категорії «Суспільні відносини», під якими розуміють сформовані в суспільстві зв'язку між суб'єктами соціальної взаємодії: державою, державними та муніципальними органами, підприємствами, особистістю і ін.

Кримінально правова наука в світлі доктрини «об'єкт злочину – суспільні відносини» розкриває суспільні відносини як системне соціальне утворення, структурно складається з таких елементів: суб'єктів (сторін відносин); змісту відносин, що виражається у взаємозв'язку між його сторонами; інтересу, з приводу якого виникають суспільні відносини [Актуальные вопросы криминального права. Часть общая / Под ред. Иногамовой-Хегай Л.В. Москва: Проспект, 2015, С. 99].

Абсолютна більшість вчених розглядає як об'єкт злочину суспільні відносини, що охороняються кримінальним правом. Водночас у сучасній кримінально-правовій доктрині активно формується позиція, що піддає такий погляд на об'єкт злочину інтенсивної критиці. Так, на думку С. Гавриша, концепція об'єкта як суспільних відносин виглядає штучною конструкцією з яскраво вираженим ідеологічним підходом. «З позиції теорії об'єкта як суспільних відносин, виходить, – пише С. Гавриш, - що кримінальне право охороняє не матеріальні цінності і блага, життя, здоров'я, навколишнє середовище тощо, а навпаки, якусь форму їх прояву, ті чи інші зв'язку між суб'єктами відносин, тоді як в дійсності таким охоронюваним об'єктом є «праве благо» як певна цінність» [Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. Харьков: Изд-во при Харьковском госун-те «Основа», 1994, С. 64-65].

В. Трубніков, котрий обґрунтував нове трактування злочину як специфічної соціальної категорії, запропонував називати об'єкт суспільних відносин, «соціальної оболонкою» і представив його у вигляді первинного об'єкта злочинних посягань, а реальні об'єкти - у вигляді вторинних об'єктів, які знаходяться всередині соціальної оболонки. Цей науковець, відштовхуючись від власної точки зору стосовно об'єкта злочину (основним первинним об'єктом, якому заподіюється шкода, виступає соціальна оболонка особистості, а вторинним - сформовані в певному суспільстві соціальні, суспільні відносини, які і утворюють цю оболонку), доходить висновку про те, що новим універсальним поняттям об'єкта повинні визнаватися права і свободи людини і громадянина [Трубніков В. М. Новый взгляд на объект преступления // Право і безпека. 2002. № 1. С. 81-87].

Доцільно звернутись і до думки Я. Шаппа, який зазначає: «Основна заповідь моралі, що стосується справжніх взаємин людей один з одним, може бути сформульована одним реченням: «Поважай іншого». Заповідь поваги людини людиною вже обумовлює спільність з іншою людиною, що і робить реальною цю заповідь. Зв'язок з спільністю виступає як результат історичного процесу, який об'єднує людей в єдиний потік подій. Мова йде не про обов'язок, породжує зв'язок, а про зв'язок, яка робить можливою саму обов'язок» [Шапп Я. О. О свободе, морале и праве // Государство и право. 2002. № 5. С. 89].

Справді, чинне кримінальне законодавство України, як і законодавство інших пострадянських республік, зокрема Туркменістану, терміном «суспільні відносини» не оперує. Однак, що являють собою згадані права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок і громадська безпека, довіклля, конституційний лад, мир і безпека людства? Це, на думку І. Чугуникова [Чугуников І. І. Об'єкт злочину в сучасній кримінально-правовій науці: традиції і новації // Наукові праці НУ ОЮА. 2015. С.332]., яку ми поділяємо, ніщо інше, як врегульовані іншими галузями права, моральними приписами і звичаями різні сфери соціальних відносин

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сергій Потапенко, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Віктор Кравченко

Утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), обрання ними своїх представницьких органів, передача їм додаткових повноважень і надання державних субвенцій, в умовах децентралізації державної влади в Україні, ставить на порядок денний нове питання – встановлення меж ОТГ. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>] межі ОТГ визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися.

Термін «юрисдикція ради» не має нормативного визначення, а в юридичній літературі під ним розуміють повноваження певного суб'єкта вирішувати спори, розглядати справи в межах визначеної частини території [Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. Ю.С. Шемчушенка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юридична думка, 2012. С. 1011]. З цього можна зробити висновок, що межі ОТГ повинні встановлюватись по зовнішніх кордонах територій рад на які розповсюджуються їх повноваження. А що таке територія ради? Про зміст цього поняття не йдеться ані в Конституції, ані в інших Законах України. Це державно-правове явище дісталось нам у спадок ще з радянських часів.

Станом на сьогоднішній день територія сільської та селищної ради може бути визначена містобудівною документацією, передбаченою Указами Президії Верховної Ради УРСР про вирішення питань адміністративно-територіального устрою 1965 р. та 1981 р., а також проектами формування територій, затвердженими районними радами до прийняття Конституції України.

До прийняття Земельного кодексу України 1990 р. [Земельний кодекс Української РСР від 18.12.1990 р. № 561-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed199012181>] межі села, селища можуть бути встановлені обласними виконавчими комітетами Рад народних депутатів фна підставі проектів планування та забудови або генеральних планів. Після прийняття цього кодексу межі села встановлювались рішенням районної, міської, в адміністративному підпорядкуванні якої є район, Ради народних депутатів, а межі селища обласною Радою народних депутатів, на підставі зазначених документів. Межі міста до прийняття цього Кодексу встановлювалась рішенням Президії Верховної Ради Української РСР відповідно до генерального плану або техніко-економічних обґрунтувань, які затверджувались виконавчими комітетами Рад народних депутатів (депутатів трудящих), а після прийняття відповідно до проектів

планування та забудови міста або генерального плану, які затверджувались міською Радою народних депутатів.

Після набрання чинності Земельного кодексу України 2001 р. [Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III (із подальшими змінами) / Відомості Верховної Ради України. 2002, № 3-4. Ст. 27] межі села, селища можуть бути встановлені на підставі рішення районної ради про встановлення меж населеного пункту та витягу з Державного земельного кадастру про межу відповідної адміністративно-територіальної одиниці. А межі міста можуть бути встановлені рішенням Верховної Ради України на підставі аналогічної документації.

Проектом Закону № 6403 від 21.04.2017 р. «Про внесення змін до Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» [Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 21.03.2017 р. № 6403. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61676], зареєстрованим у Верховній Раді України, планується врегулювати питання визначення меж ОТГ. Новелою цього законопроекту є введення нового виду документації під назвою «план об'єднаної територіальної громади». Аналізуючи положення цього законопроекту ми виявляємо, що план ОТГ є документом з розвитку громади, а генеральний план є основним документом з розвитку населеного пункту. Слід наголосити, що такий план спрямований на визначення майже тих самих аспектів розвитку території, системи громадського обслуговування, інженерно – транспортної інфраструктури, охорони навколишнього природного середовища та ін., що і генеральний план населеного пункту. Вихідні дані та графічні матеріали для розроблення плану ОТГ та генерального плану в більшості дублюються, більш того на основному кресленні плану ОТГ має відобразитись основні креслення чинних генеральних планів. Саме головне незрозуміло, в межах якої території може розроблятися план ОТГ.

В Україні до 2010 р. було затверджено 13047 генеральних планів населених пунктів, що складає 43,9 %. Після 2011 р. по сьогоднішній день затверджено ще 1588 генеральних планів, що складає 5,3 %, всього затверджено 14652, що складає 49,3 %. У 5478 населених пунктах містобудівна документація відсутня, а про 9592 відсутні дані про містобудівну документацію [Відкрите просторове планування: PMAP. URL: <https://pmap.minregion.gov.ua/index.php?r=map%2Findex&typeAto=region>].

З цього можна припустити, що у половини населених пунктів, які увійшли в утворені ОТГ, є затверджені генеральні плани, а у інших є проекти формувань території сільських та селищних рад, які є основою для виготовлення генеральних планів. Однак основною проблемою при встановленні меж ОТГ є визначення територій, які знаходяться за межами населених пунктів та включення їх до цих меж. Основою для цього можуть бути техніко-економічні обґрунтування міст, проекти формування та забудови населених пунктів, а також проекти формування територій сільських та селищних рад. Однак цей законопроект не враховує ці питання і тому на нашу думку потребує концептуального редагування. Одночасна розробка генеральних планів населених пунктів та планів ОТГ на одну й ту ж саму територію, на нашу думку,

є недоцільним та нераціональним, що також вимагатиме значних фінансових затрат. Доцільним є обрання одного з двох документів за основу, який би комплексно вирішив питання розвитку населеного пункту та ОТГ. Адаже категорії «населений пункт» та «територія ради» не співпадають у своїх обсягах, остання включає в себе першу.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, ми доходимо висновку, що першим кроком на шляху встановлення меж ОТГ має бути визнання громад адміністративно-територіальними одиницями, що дозволить розширити сферу планування території за межі населених пунктів на підставі містобудівної та землевпорядної документації. А це стане можливим лише після внесення змін до Конституції України та прийняття Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій».

ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНІЙ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Наталія Пушина, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Володимир Завидняк

Глибокі зміни, спричинені переходом на цифрові технології, конвергенція та глобалізація комп'ютерних мереж, породжують нові форми злочинності які кидають виклик сучасному суспільству. Розповсюджене впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій та інформаційних систем створило нові, унікальні можливості для активного і ефективного розвитку економіки держави, суспільства та громадян. Розвиток інформаційних технологій в Україні, як і в усьому світі, призвело до розширення сфер застосування мобільних технологій, мобільних платежів, інтернет-банкінгу з підтвердженням транзакцій по SMS, SMS-банкінгу та банківським мобільних додатків, як у повсякденному житті так і при здійсненні підприємницької діяльності. При цьому швидкий розвиток таких технологій створює передумови для їх використання в злочинних цілях.

Найпоширенішими злочинами у кіберпросторі стали такі правопорушення, вчинені у сфері господарської діяльності з використанням комп'ютерних технологій:

1) злочини з незаконного використання бюджетних коштів пов'язані із порушенням бюджетного законодавства; незаконним заволодінням або розтратою бюджетних коштів чи державного майна, шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; діяльністю уповноважених посадових осіб, які при виконанні (невиконанні) службових обов'язків завдали значної шкоди державним та громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. До даної категорії злочинів слід віднести як злочини, вчинені при складанні, розгляді, затвердженні й виконанні бюджетів усіх рівнів, так і при здійсненні контролюючих функцій пов'язаних із виконанням бюджету та використанням на підприємствах, установах і організаціях коштів, виділених їм з відповідного бюджету [Зінов П.І. Злочини, пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів: проблеми криміналістичної класифікації // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 146];

2) злочини, у сфері приватизації: злочини, пов'язані з приватизацією державного та комунального майна, а також незаконне використання коштів від приватизації такого майна при посередницьких операціях майном і правами на нього у ході приватизації державного майна; при розміщенні (продажу) акцій підприємств державними органами приватизації. Такі злочини вчиняють під час приватизаційних процедур, тобто при відчуженні державного та комунального майна шляхом незаконної приватизації [Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. Київ: Юридична практика, 2003. С. 44];

3) злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності: злочини, пов'язані з порушенням фізичними особами при безпосередній співучасті з органами фінансового

контролю, які є посадовими особами Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Національного банку України, вимог законодавства, яке регламентує зовнішньоекономічну діяльність. Такі злочини здебільшого вчиняють при укладенні договорів, контрактів, здійсненні розрахунків, тощо; при експортно-імпортних операціях товарів учасниками ЗЕД незалежно від форм власності [Костютенко О.А. *Банківське право. 3-тє вид. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. С. 178*]; при незаконному ввезенні на територію нашої держави і вивезенні за її межі товарів (контрабанда); при бартерних операціях; при вчиненні службової діяльності працівниками податкових та митних органів; при проведенні лізингових операцій між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання; при проведенні кредитних та інші розрахункових операцій між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання; при вчиненні міжнародних фінансових операціях пов'язаних з цінними паперами;

4) злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу: протиправні дії, вчинені на об'єктах паливноенергетичного комплексу. До об'єктів паливно-енергетичного комплексу належать: підприємства електроенергетики; підприємства паливної промисловості; підприємства сланцевої і торф'яної промисловості; електричні мережі; теплові мережі; трубопровідний транспорт тощо; підприємства газопостачання [Шульга М.М., Плахотіна В.М., Баланюк О.В. *Криміналістика. 4-е вид. Одеса : Фенікс, 2013. С. 150*];

5) злочини в агропромисловому комплексі: злочини, вчинені на підприємствах, в установах та організаціях: сільського та рибного господарств, харчової, спиртної, цукрової, олійної, лікєро-горілчаної та виноробної промисловості; які пов'язані з виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції; які надають послуги сільськогосподарським товариствам з надання техніки та засобів захисту рослин від шкідників; науково-дослідного господарства;

6) злочини у фінансово-кредитній сфері;

7) злочини, у сфері соціального страхування або захисту.

Така кількість та різноманіть злочинів цієї категорії підтверджує той факт, що вдосконалення комп'ютерних технологій тягне за собою якісні та кількісні зміни злочинів вчинених у сфері господарської діяльності з використанням комп'ютерних технологій.

Питання протидії злочинам даної категорії гостро стоять перед світовим співтовариством, яке адекватно оцінює ситуацію, що склалася, визнаючи обов'язковість прийняття невідкладних міжнародних заходів, для ефективного реагування на такі виклики. Перші кроки, зроблені в цих цілях, викладені в Рекомендаціях № 89 (9), що містять перелік усіх комп'ютерних правопорушень, які прийняті 13 вересня 1989 року на засіданні Комітету міністрів Ради Європи; Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства, затвердженої 22 липня 2000 року главами держав і урядів «Групи восьми», а також резолюція ООН, прийнята у 1990 році, яка детально охарактеризована в роботах вітчизняних дослідників [Тропина Т.Л. *Киберпреступність: поняття, состояние, уголовно-правовые меры борьбы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Владивосток, 2005. С. 118-129; Костютенко О.А. Банківське право. 3-тє вид. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. С. 40-41*].

До того ж, завдяки багаторічним зусиллям Ради Європи, 23 листопада 2001 року була прийнята Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. Це один з найважливіших документів, що регулюють правовідносини у сфері глобальної комп'ютерної мережі і на думку науковців поки єдиний документ такого рівня.

Конвенція про кіберзлочинність є комплексним документом, який містить норми, покликані суттєво вплинути на різні галузі права: кримінальне, кримінальне процесуальне, авторське, цивільне, інформаційне. Вона базується на основних принципах міжнародного права: дотримання прав людини, співпраці і сумлінного виконання зобов'язань. Конвенція охоплює три основні напрями: узгодження національних норм, що визначають склади злочинів, визначення порядку розслідування щодо злочинів у світових комп'ютерних мережах і створення оперативної та дієвої системи міжнародної співпраці по боротьбі з кіберзлочинністю.

Норми Конвенції спрямовані на врегулювання таких основних блоків питань: 1) зближення кримінально-правової оцінки злочинів у сфері комп'ютерної інформації; 2) зближення національних кримінально-процесуальних заходів, спрямованих на забезпечення збирання доказів при розслідуванні таких злочинів; 3) міжнародне співробітництво в кримінальній процесуальній діяльності, спрямоване на збирання доказів за кордоном.

В частині кримінально-правових питань Конвенцією пропонується включити в законодавство країн учасниць єдині норми про кримінальну відповідальність за «кіберзлочини», що включає перелік таких діянь. Конвенція про кіберзлочинність на сьогоднішній день є одним з базових міжнародно-правових актів у сфері права телекомунікацій. Її можна поставити в один ряд з Окінавською хартією глобального інформаційного суспільства. Однак якщо в хартії йдеться скоріше про закріплення загальної концепції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, то в Конвенції пропонується реальний механізм правового регулювання.

Конвенція встановлює процедури для підвищення ефективності проведення розслідувань 1) завдяки негайному збереженню комп'ютерних даних, які містяться на інформаційних носіях; 2) надання владі можливостей доступу до зазначених комп'ютерних даних; 3) надання слідчим можливості збирати дані про трафік і перехоплювати контент в реальному часі. Також, конвенція створює процедури і системи, що сприяють міжнародному співробітництву, такі як формування цілодобової щоденно діючої мережа (24/7); до того ж, сприяє екстрадиції та обміну інформацією та допомагає владі однієї країни збирати дані в іншій, а також заохочує взаємну юридичну допомогу між країнами [Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_575].

Україна також приєдналася до згадуваної Конвенції. Однак, парламент України встановив в Законі України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність», що Україна приєднується до її норм із застереженнями і заявами [Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07.09.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2824-15>].

Доцільно звернути увагу на те, як на сучасному етапі міжнародні організації розвивають свою діяльність в цьому напрямку. Значний внесок у вирішення проблеми протидії кіберзлочинності, в тому числі й злочинам у сфері господарської діяльності вчинених з використанням комп'ютерних технологій зробила Організація Об'єднаних Націй (ООН). Уповноваженими органами ООН в цілях вивчення проблеми протидії, розроблено пропозицій щодо вдосконалення міжнародних правових заходів та національних законодавств, проведено всебічне дослідження проблеми кіберзлочинності. Для проведення дослідження на прохання Генеральної Асамблеї ООН, Комісією щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя була створена міжурядова група експертів відкритого складу, яка визначила теми і методологію дослідження, і вже у 2017 році запропонувала впровадити додаткові функції для правоохоронних органів з протидії кіберзлочинності, та винесла це питання для подальшого обговорення.

Отже, як бачимо, на сучасному етапі, рівень розвитку кіберзлочинності, надає можливість вчиняти злочини в будь-якій точці світу, минаючи державні кордони. При цьому сам злочинець може залишатися повністю анонімним. Також, велика частина комп'ютерних злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності, носить транснаціональний характер, в зв'язку з чим проблема забезпечення безпеки в кіберпросторі стоїть перед усіма державами, які визнають, що її успішне вирішення можливе тільки при спільних зусиллях всіх зацікавлених сторін. Тож, першорядне значення в запобіганні та протидії кіберзлочинності мають заходи правового характеру пов'язані з гармонізацією національних законодавств на міжнародному рівні за допомогою розробки, прийняття і виконання єдиного багатостороннього документа.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

Родіон Сурело, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: *Олена Кравченко*

Основними центрами розвитку платіжних систем стали США та Європейський Союз, тому й найбільші досягнення у сфері правового забезпечення були зроблені саме там, хоча ці підходи й відрізняються. Було вироблено два абсолютно різні підходи до регулювання діяльності небанківських платіжних систем:

- ліберальний, що застосовується у Сполучених Штатах Америки та деяких інших країнах;
- радикальний, який застосовують у Європейському Союзі.

У США регламентація діяльності платіжних систем, що функціонують поза банківським сектором, здійснюється на засадах самостійності. На рівні держави встановлюються загальні правила щодо платіжних систем, мінімізується контроль діяльності відповідних платіжних систем, а також забезпечуються умови для вільного розвитку суб'єктів, що здійснюють діяльність у цій сфері.

Необхідно відзначити, що з урахуванням федеративного устрою американської держави слід виділити декілька рівнів нормативно-правового регулювання, а саме — на федеральному рівні і на рівні штатів. При цьому в основу регулювання електронним грошовим обігом покладені, безумовно, федеральні закони. Слід також звернути увагу на панівну роль федеральних органів влади в здійсненні контролю і нагляду за діяльністю операторів електронних розрахунків і емітентів електронних грошей. Так, Федеральна Резервна Система відповідає за безпеку і законність платіжної системи, використовує пруденційний нагляд за діяльністю банків і пред'являє жорсткі вимоги до охочих використовувати розрахункові послуги ФРС. Федеральний уряд здійснює регулювання, яке забезпечує заходи щодо захисту прав споживачів. Це регулювання включає в себе Закон «Electronic Funds Transfer Act»

Органи регулювання в США обрали позицію невтручання в розвиток платіжних систем на основі електронних грошей, що функціонують поза банківським сектором.

У США емісію електронних грошей можуть здійснювати не лише банківські установи, а й і інші суб'єкти, що надають фінансові послуги. При цьому узгоджувати свою діяльність з центральним банком та отримувати ліцензію чи дозвіл не потрібно. Діяльність емітентів не регламентується спеціальними нормативними актами, хоча окремі штати можуть вводити нормативи, які частково регулюють діяльність небанківських емітентів електронних грошей

Серед основних правових актів, які стосуються платіжних систем, що функціонують поза банківським сектором, потрібно виділити: Правило «Е» та Правило «Z». Правило «Е» – це розпорядження федеральної резервної системи США, що встановлює правила і процедуру електронних грошових переказів. Правило «Z» – розпорядження федеральної резервної системи США, що встановлює вимоги надання

повної та достовірної інформації клієнтам банку щодо вартості споживчого кредиту [Горюков Е. В., Котина О.В. *Обзор сложившейся практики регулирования электронных денег*. URL: http://www.paysyscenter.ru/index.php?option=com_content34].

Щодо Європейського Союзу, то основним регулятивним актом стала директива Європейського Парламенту та Ради Європи «Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними» від 18 вересня 2000 року № 46 та інші типові документи, які переважно ратифіковані всіма членами ЄС, а також рекомендації та протоколи спільних засідань [Постанова про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань здійснення операцій з електронними грошима № 481 від 24.07.2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0481500-15>].

30 квітня 2011 року директива 2000/46/ ЄС скасована на підставі директиви Європейського Парламенту та ради «Щодо започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до директиви 2005/60/ес і 2006/48/ес та скасовує директиву 2000/46/ес» від 16 вересня 2009 року № 110145 [4; 5].

Слід додати, що європейські директиви регламентують обіг електронних грошей, проте практично не обмежують діяльності небанківських електронних платіжних систем і не створюють умов для тінізації цього ринку [Новицький А. М. *Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні*. Ірпінь: НУДПС України, 2011. 444 с.].

Необхідно зазначити, що результатом імперативного втручання у процес функціонування платіжних систем на основі електронних грошей у США та Європейському союзу стало формування нового класу кредитних інститутів – організації, що емітують електронні гроші, або своєрідних небанківських електронних платіжних систем.

На основі проведеного порівняльного аналізу законодавства США і Європейського Союзу в регламентації електронних грошей можна виділити *відмінності між європейським і американським підходами до їх регулювання*. У Європейському Союзі електронні гроші розглядаються, насамперед, як новий засіб платежу, новий вид грошей. Це обумовлює необхідність банківського регулювання сфери обігу електронних грошей. У США законодавство визначає електронні гроші як новий тип фінансових послуг. Саме цим зумовлений окремий від банківського, більш ліберальний режим нормативно-правового регулювання [Новицький А. М. *Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні*. Ірпінь: НУДПС України, 2011. 444 с.].

В Україні протягом тривалого періоду функціонування системи електронних платежів у сфері електронної комерції були відсутні нормативно-правові регулятори відповідних відносин. У сучасних умовах серед законодавчих актів, положення яких повинні застосовуватися при регулюванні відповідних суспільних відносин, на нашу думку, необхідно виокремити такі закони України: «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про електронні документи та електронний документообіг».

Україна досить обережно підходить до впровадження електронних грошей і, першочергово, це є наслідком недостатності правового регулювання. Можливим

засобом заохочення використання саме українських електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків (аналогічно ст. 1070 ЦК України передбачає проценти за користування коштами, що знаходяться на банківському рахунку).

В умовах євроінтеграції та адаптації вітчизняного законодавства до умов ЄС для України, на нашу думку, більш прийнятною видається модель правового регулювання, запроваджена у європейських країнах.

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Марина Толстолицька, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Юрій Оніщук

Важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів учасників митних відносин, прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення у справах з митних спорів має діяльність вищестоящих адміністративних судів з перегляду судових рішень. Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві здійснюється у чотирьох формах: апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за виключними обставинами, провадження за нововиявленими обставинами. Кожна із зазначених форм перегляду є самостійною стадією адміністративного судочинства, має як загальні ознаки, характерні для адміністративного судочинства, так і свої особливості. Однією з тенденцій в адміністративному судочинстві під час розгляду справ з митних спорів є зростання ролі такої форми перегляду судових рішень як апеляційне провадження.

Реалізація конституційного права особи на судовий захист у частині забезпечення апеляційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві зумовлена діяльністю системи судів апеляційної інстанції. Перевірка законності і обґрунтованості судових рішень, прийнятих адміністративними судами першої інстанції у справах з митних спорів, здійснюється апеляційними адміністративними судами у формі апеляційного провадження. Реалізація апеляційними судами свого процесуального статусу пов'язана фактично із додатковими гарантіями законності в адміністративному процесі, що спрямовані на захист прав, свобод та законних інтересів підвладних суб'єктів митних відносин. Апеляційний перегляд судових рішень є основною функцією судів апеляційної інстанції, а також є засобом усунення помилок, які були допущені під час розгляду митної спору адміністративними судами першої інстанції [*Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. Київ: Персонал, 2017. Кн. 2. С. 6*].

Апеляційне провадження – це стадія процесу, під час якої апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Саме апеляційне провадження дає можливість в найкоротші строки виправити судові помилки, сприяє підвищенню якості роботи судів першої інстанції і скеруванню судової практики в суворій відповідності вимогам закону [*Методичні рекомендації на тему: “Перегляд судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України”*. URL: <http://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/admin.pdf>]. Під апеляцією в адміністративному судочинстві необхідно розуміти врегульований Кодексом адміністративного судочинства України порядок оскарження фізичною чи юридичною особою рішення суду першої інстанції до суду вищого рівня; перегляд такого рішення, яке, на думку апелянта, прийняте на підставі неправильного та неповного встановлення фактичних обставин справи або з підстав невідповідності рішення вимогам матеріального і

процесуального права з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення права на судовий захист та дотримання принципу законності під час правосуддя [Кукурудз Р.О. *Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2010. С.16*].

Апеляційне провадження характеризується комплексом взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій з перегляду адміністративної справи та рішень судів першої інстанції. Підставами для апеляційного оскарження судового рішення у справах з митних спорів, яке не набрало законної сили, є його: 1) незаконність і необґрунтованість; 2) невідповідність нормам матеріального та процесуального права [Сибірцева Є.Ю. *Особливості організації роботи прокурора з апеляційного оскарження судових рішень в адміністративному судочинстві України. URL: <http://intkonf.org/sibirtseva-e-yu-osoblivosti-organizatsiyi-roboti-prokurora-z-apelyatsiyogo-oskarzhennya-sudovih-rishen-v-administrativnomu-sudochinstvi-ukrayini>*]. Під час апеляційного оскарження відбувається повторний розгляд оскарження у повному обсязі або частково. Варто зазначити, що в процесуальній формі апеляцію поставлено в залежність від факту набрання судовим рішенням законної сили, а набрання судовим рішенням законної сили перебуває в прямій залежності від факту закінчення процесуального строку, в межах якого діє право на апеляцію [Сірий М. *Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє // Юридичний журнал. 2003. № 3. С. 112*]. Апеляційне провадження у справах з митних спорів здійснюється за такими стадіями: відкриття апеляційного провадження, підготовка справи до розгляду, розгляд та ухвалення рішення. Аналіз судової практики апеляційного провадження у справах з митних спорів дозволяє стверджувати про його відповідність загальним засадам адміністративного судочинства.

До найбільш характерних ознак апеляційного провадження в адміністративному судочинстві з митних спорів необхідно віднести такі: 1) підставою оскарження є незгода підвладного суб'єкта митних відносин із рішенням суду першої інстанції; 2) апеляція подається до вищестоящого органу відповідної юрисдикції, який уповноважений розглядати справу і вирішувати її; 3) предметом оскарження є прийняте рішення суду першої інстанції, яке, на думку підвладного суб'єкта митних відносин, не відповідає нормам матеріального чи процесуального права; 4) виконання оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, щодо якого був поданий позов до суду першої інстанції, зупиняється на час розгляду апеляції [Малярчук І. А. *Перегляд судових рішень у податкових справах в адміністративному судочинстві // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2016. Вип. 42. С. 78-83*].

Таким чином, апеляційне провадження як форма перегляду судових рішень у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є дієвою реалізацією реалізацією конституційного права підвладного суб'єкта митних відносин на судовий захист. Предметом такого провадження можуть бути як питання фактів, так і питання права. Воно забезпечує виправлення судових помилок, ухвалення адміністративними судами законних та обґрунтованих рішень, недопущення порушення законодавства, захист прав, свобод та інтересів підвладних суб'єктів митних відносин як учасників судового процесу.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Інна Циганчук, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Юлія Гришина

В умовах становлення правової держави забезпечення прав людини набуває все більшого значення.

Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод гарантовано право на ефективний юридичний захист прав і свобод людини та громадянина (ст. 13) [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270].

В останні роки зросла кількість порушень трудових та інших прав громадян. Почастішали випадки незаконних звільнень, набули масового характеру випадки несвоєчасної виплати заробітної плати й відправлення працівників у вимушені неоплачувані відпустки. На багатьох приватних підприємствах трудові відносини не оформлюють згідно із вимогами чинного законодавства. Україна належить до числа країн, у яких кількість трудових спорів є надзвичайно великою, а будь-яких тенденцій до їхнього зменшення майже немає.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [Конституція України від 28.06.1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30].

Право на судовий захист — одна із найважливіших гарантій охорони трудових прав працівників. Чим доступніша можливість його використання, тим краще забезпечується законність у сфері трудових правовідносин. Роль суду у сфері трудових правовідносин є досить значною. Суди повинні сприяти примиренню сторін трудових правовідносин, запобігати трудовим конфліктам.

Судовий захист трудових прав працівників у даний час характеризується низкою негативних моментів: низький рівень виконання судових рішень; порушення судами строків розгляду справ; відсутність повної незалежності суду; недосконалість процесуального законодавства; не існує єдиної позиції щодо вирішення певних категорій справ; наявні невинуватні затримки судових розглядів.

КЗпП України не передбачає можливості призупинення та переривання строків звернення до суду із заявою, зазначаючи при цьому, що працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду у тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки. У разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком. Для звернення власника або уповноваженого ним органу до суду з питань стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік з дня виявлення заподіяної працівником шкоди. Тримісячний строк застосовується і в разі звернення до суду вищестоячого органу [Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. з наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1971. № 50. Ст. 375].

На мою думку, позиція законодавця стосовно різних строків для працівника та роботодавця у разі спричинення шкоди є неправильною, оскільки строк звернення працівника у разі заподіяння йому власником або уповноваженим ним органом матеріальної шкоди становить три місяці, а коли така шкода завдана власнику працівником – один рік з моменту її виявлення.

Видається слушним твердження Н. Хуторян, яка вважає, що у трудових спорах, які виникають із заподіяння матеріальної шкоди, має бути встановлений однаковий строк позовної давності — один рік — і для роботодавців, і для працівників [Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: автореф. ... дис. докт. юрид. наук. Харків, 2003. 38 с.].

Обґрунтованою, є також тих авторів, які вважають, що під час застосування ст. 233 КЗпП України потребують врахування вимоги щодо строків дисциплінарного стягнення (не пізніше 1 місяця з дня виявлення проступку та не пізніше 6 місяців з дня вчинення проступку – ст. 148 КЗпП України і розгляду спору про виплату працівникові належних йому сум (без обмеження будь-яким строком – ст. 238 КЗпП України) [Моліцький С. В. Право на судовий захист трудових прав // Форум права. 2011. №3. С. 548–552].

У окремих випадках суд поновлює пропущений строк у разі його пропуску з поважних причин, що передбачено ст. 234 КЗпП України. Проте проблемним є питання поважності причин пропуску строків звернення, адже законодавством не встановлено переліку вказаних причин.

Вагомою перешкодою, що заважають реалізації працівником права на судовий захист, є недовіра до суду; негативне ставлення роботодавця до працівника, що обстоює свої права у суді; тривалий процес розгляду справи; неузгодженість норм і можливостей їх практичного застосування.

У процесі вдосконалення питання правової регламентації прав працівників в Україні на звернення до суду за захистом своїх трудових прав потрібно звернути увагу на доступність подання позовів до суду, зокрема на:

1) підстави на звернення: у проекті Трудового Кодексу України слід передбачити, що працівник може звертатися до суду із позовною заявою у будь-якому випадку, якщо вважає, що його трудове право було порушено і він може це довести, тобто він повинен мати змогу, оминаючи будь-які квазісудові й інші адміністративні органи та інституції, звертатись із позовом до відповідного суду за захистом своїх трудових прав;

2) строки на звернення: в Україні порівняно з іншими державами, вони є невиправдано короткими. Запропоновано змінити як загальний, так і спеціальні строки позовної давності.

ПЕНЯ ЯК ЗАХІД ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ

Василь Шімон, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Юрій Оніщук

Застосування заходів фінансово-правового примусу є одним із засобів забезпечення законності і правопорядку у митній сфері. Одним із видів таких заходів є каральні, до яких належать штраф та пеня. Особливе місце серед них посідає пеня, яка згідно із чинним законодавством може бути як фінансовою санкцією за невиконання або неналежне виконання учасниками митних правовідносин своїх фінансових зобов'язань перед державою, так і способом забезпечення виконання обов'язку зі сплати митних платежів [Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>; Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>].

На даний час у науці фінансового права відсутній єдиний підхід щодо правової природи пені. На думку Н. Туркіної, основне призначення пені полягає у відновленні порушених прав, примусовому виконанню обов'язку, усуненню протиправного стану. Вона реалізується через компенсаційну функцію, оскільки пеня є грошовим стягненням, що застосовується до юридичних і фізичних осіб уповноваженими органами [Туркіна Н.В. Деякі аспекти застосування заходів юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства України // Вісник Запорізького державного університету. 2004. № 1. С. 71]. Деякі вчені вважають, що пеня виконує стимулюючу функцію, яка реалізується шляхом покладання додаткових майнових обтяжень у разі порушення терміну виконання обов'язку [Податкове право / За ред. М.П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 153]. У свою чергу З. Будько стверджує, що пеня завжди переслідує й каральну функцію шляхом майнових позбавлень для порушника [Будько З.М. Функціональне призначення пені в податковому праві // Вісник Запорізького державного університету. 2004. № 1. С. 92]. Про визнання пені штрафною санкцією наголошують Р. Усенко, С. Запорожець та інші дослідники [Усенко Р.А. Функции штрафа и пени в налоговом законодательстве Украины // Сб. науч. трудов и сообщений за материалами Междунар. науч.-практ. конф. [«Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства»] (Черновцы, 22-24 сентября 2003 г.). ЧГУ им. Ю. Федьковича. Черновцы: Рута, 2003. Вып. 2. С. 291; Запорожец С.К. Природа пени в налоговом праве // Сб. науч. трудов и сообщений за материалами Междунар. науч.-практ. конф. [«Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства»] (Черновцы, 22-24 сентября 2003 г.). ЧГУ им. Ю. Федьковича. Черновцы: Рута, 2003. Вып. 2. С. 252; Бєлінський О. Обов'язки платників податків та їх відповідальність за порушення законодавства про податки // Право України. 1993. № 9-10. С. 45]. Крім того, Д. Лук'янець та Н. Кізіма наголошують, що напрям дії, суб'єкт застосування та спрямування на охорону і захист відносин є спільними ознаками штрафу та пені [Лук'янець Д. До проблеми систематизації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб // Підприємництво, господарство і право. 2005. № 11. С. 12-13; Кізіма Н. Економічні санкції, передбачені законодавством

України, та їх родова належність // *Право України*. 2002. № 6. С. 134], а С. Ігнатієва додає, що вони застосовуються автоматично, не встановлюючи вини правопорушника [*Фінансове право / Под ред. С.В. Игнатъевой. Спб.: Изд-во «Лань», 2000. С. 35*]. Існує також позиція, згідно якої пеня, з одного боку, вважається способом забезпечення, оскільки стимулює платника до належної поведінки, а з іншого – фінансовою санкцією, тому що підставою її нарахування є порушення строків погашення податкових зобов'язань [*Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України: в 3 т. / кол. авт. [заг. ред. М. Я. Азаров]. Київ: Міністерство фінансів України, 2010. Т. 1. С. 397*].

На наш погляд, пеня як захід фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи має певні особливості, які дозволяють не ототожнювати її зі штрафом: підставою застосування є порушення строку виконання обов'язку щодо фінансових зобов'язань перед державою; розмір є прямо пропорційним тривалості прострочення виконання фінансового зобов'язання. Слід також зважати, що нарахування пені в будь-якому випадку є наслідком спливу строків виконання обов'язку зі сплати митних платежів. Однак такий причинно-наслідковий зв'язок між простроченням і нарахуванням пені ще не означає, що пеня має саме забезпечувальний характер. Для того, щоб щось забезпечувати, пеня мала б створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось. Утім, нарахування пені ще не означає, що прострочені суми податків і зборів будуть сплачені. Для створення надійних умов, гарантування їх стягнення більш підходять податкова застава, або ж адміністративний арешт майна, які справді забезпечують зарахування до бюджетів належних їм сум митних платежів за рахунок наявних коштів або майна платника податків. Тоді як нарахування і навіть сплата пені свідчать скоріше про її компенсаційність. Забезпечення обов'язку зі сплати митних платежів й одночасне покарання за порушення терміну його виконання пенею уявляється взаємовиключним. Способи забезпечення не повинні передбачати карального впливу, а бути спрямовані на створення умов для гарантування погашення заборгованості, яка виникла внаслідок прострочення. Їх застосування не має означати додаткових втрат, а повинно забезпечувати сплату тих сум, які мали б бути сплачені до прострочення, а також виникли після цього [*Дуравкін П.М. Пеня в податковому праві: між способом забезпечення і санкцією // Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2 (8). 2015. С. 4-5*].

Таким чином, наразі пеня як захід фінансово-правового примусу у сфері державної митної справи виконує правовідновлювальну (компенсаційну) і каральну (штрафну) функції. Водночас позиція законодавця щодо пені як способу забезпечення виконання обов'язку зі сплати митних платежів є дещо суперечливою, адже пеня має бути спрямована на створення умов для гарантування погашення податкової заборгованості, яка виникла в результаті прострочення сплати митних платежів, а не містити елементи карального впливу. За своєю правовою природою пеня є фінансовою санкцією за порушення строків сплати митних платежів.

Секція 2

**ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗБУТУ ФЕРМЕРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Андрій Голубєв, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Олена Корчинська

Від ефективності збутової діяльності залежать економічні результати господарської діяльності фермерських господарств. В умовах жорсткої конкуренції головна задача системи управління збутом – завоювати та втримати певну частку ринку. Нерозвиненість збутової інфраструктури аграрного ринку призводить до ряду проблем, рішення яких стає серйозним випробуванням для фермерських господарств.

У такій ситуації важливого значення набуває грамотно розроблена маркетингова стратегія, яка визначає, перш за все, збутові цілі, що відповідають можливостям господарства. Базуючись на маркетингових дослідженнях ринку, проводиться аналіз діяльності конкурентів, вивчаються потенційні потреби споживачів, визначаються перспективи збуту різних видів аграрної продукції, аналізуються існуючі канали збуту, визначаються їхні сильні та слабкі сторони, розробляється план удосконалення організації системи збуту.

Проблема збуту сільськогосподарської продукції обумовлена кількома факторами як з боку фермерських господарств, так і з боку каналів збуту.

Сильними сторонами реалізації сільськогосподарської продукції вітчизняними фермерськими господарствами є : самостійне розпорядження доходами, приємність покоління (сімейні ферми), гнучке реагування на ринкові економічні та політичні зміни, наявність органічної (екологічно-чистої) продукції. Разом з тим фермерські господарства стикаються з низкою проблем, які ускладнюють їх збутову діяльність. До таких проблем відносять: високу собівартість продукції, невеликі обсяги виробництва, відсутність належної фінансової підтримки та правового захисту, слабку матеріально-технічну базу фермерських господарств, низьке та неефективне інформаційно-консультативне забезпечення фермерів, обмеженість виходу до основних мереж аграрних ринків, сезонний характер надходження основного потоку грошових коштів.

Інший аспект проблеми збуту фермерської продукції пов'язаний із існуючими каналами розподілу. Готову продукцію фермери практично реалізують самостійно, вибираючи ті чи інші канали збуту, які на сьогоднішній день непозбавлені певних недоліків.

Так, найбільш популярним каналом збуту є переробні підприємства. Зазвичай, із переробними підприємствами наперед укладається договір про поставку. Перевага цього способу продажу полягає у тому, що фермеру не доводиться витратити час і докладати зусилля в пошуках покупців після збору урожаю, тобто маркетингові ризики знижуються і заощаджений час можна витратити на щось інше. Буває також, що переробні підприємства кредитують фермерів на початку сезону, аби ті могли закупити

насіння, необхідну техніку, засоби обробки. Деякі переробні підприємства надають фермерам товарні кредити у вигляді насіння тих гібридів, які потрібні їм за технологією.

Однак тут наявний ризик, що зазначена в угоді ціна на продукцію може виявитися набагато нижчою від тієї, що сформується на ринку після збору врожаю. Якщо ж ситуація на ринку буде зворотною, то дуже сумнівно, що фермерові хтось заплатить більше.

Стихійні ринки (базари), які ще недавно були найпопулярнішими каналами збуту фермерської продукції, втрачають свою позицію. Сучасні покупці потребують більш високого сервісного обслуговування, мають жорсткі вимоги до якості як самої продукції, так і її зберігання. Більшість ринків роздрібної торгівлі не можуть відповідати таким вимогам. Тому такий канал розподілу не користується значним попитом особливо серед молоді.

Отже, не існує ідеального каналу збуту для будь-якої фермерської продукції. Тому для здійснення ефективної комерційної діяльності фермерського господарства зі збуту виробленої продукції необхідно володіти ринковою (маркетинговою) інформацією, у тому числі й про конкурентоспроможність різних каналів збуту.

Вирішення проблеми збуту фермерської продукції можливе за рахунок наступного: створення фірмових торгових марок (брендів), підвищення державної підтримки, диверсифікації виробленої продукції, розвитку прямих зв'язків із роздрібною торгівлею та кінцевими споживачами (минаючи посередників), вихід на нові ринки збуту та зниження собівартості продукції за рахунок впровадження сучасних технологій, відновлення та розвиток старовинного промислу, популяризації органічної продукції.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Олександр Іващенко, аспірант АПСВТ
Науовий керівник: Тетяна Мостенська

В економіці сучасної України провідним напрямом діяльності, що складає значну частину національного продукту, є агробізнес. В той же час, сфера інформаційних технологій займає значно меншу частку у структурі ВВП. Однак варто враховувати потенціал сфери ІТ та оцінювати саме її важливість у обслуговуванні всіх сфер сучасної економіки України. Стрімкий розвиток технологічних розробок у галузі інформаційних технологій створює передумови впровадження управлінських інновацій. Перед керівниками підприємств постає складне та важливе завдання – забезпечення поєднання результатів технологічних розробок і прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Забезпечення сталого розвитку підприємства передбачає необхідність у застосуванні інформаційних технологій у системі управління виробництвом. Для вирішення проблеми забезпечення сталого розвитку необхідна консолідація всіх ланок економічної системи підприємства в єдиний ефективно працюючий механізм, що в кінцевому результаті виражається в єдності економічних процесів, швидкості та ефективності прийняття виважених управлінських рішень а також підвищенні ефективності діяльності підприємства. Інформаційні системи управління підприємством використовують для забезпечення належних умов організації роботи підприємства, здійснення моніторингу та аналізу діяльності з метою недопущення виникнення кризових явищ на підприємстві [*AgroPortal АПК України. URL: agroportal.ua*].

У сучасному сільськогосподарському виробництві України все більше аграрних підприємств використовують різноманітні гаджети, онлайн-додатки та інші сучасні розробки на перетині технологій і бізнесу. Вектор нововведень сучасних аграрних холдингів змістився з вибору кращого посівного матеріалу, засобів захисту рослин (ЗЗР), техніки, які давно і успішно використовуються, і визначають ефективність рішень з управління підприємством: Farming Management System (FMS), супутниковий моніторинг полів, автоматизовані експертні системи, тощо [*Олиярнык М. Как высокие технологии помогают развивать сельское хозяйство. IT-урожай // Бизнес. 2017. 22 февраля. URL: <http://biz.nv.ua/publications/it-urozhaj-kak-vysokie-tehnologii-pomogajut-razvivat-selskoe-hozjajstvo-692335.html>*].

Сучасні сільськогосподарські підприємства повинні бути мобільними, оперативно вирішувати виробничі завдання та швидко адаптуватися до нових змін на ринку. Для багатьох бізнесменів смартфон став повноцінним робочим інструментом. Досвід розробки та використання корисних зарубіжних мобільних додатків, для роботи у сільському господарстві стають вагомим інструментом для всіх агрономів та керівників аграрних підприємств, які готові використовувати сучасну техніку у процесі виробництва

[Музика П. М. Підвищення ефективності інноваційної підприємницької діяльності в сільськогосподарському виробництві // Економіка АПК. 2015. № 6. С. 64-67].

Управління підприємством в складних економічних умовах вимагає ефективного застосування усіх знань, ефективного інструментарію, навичок та технологій, які спрямовуються на вирішення конкретної проблеми чи розробку інноваційного проекту з можливістю максимально ефективно при вихідних часових обмежень, грошових ресурсів та якості розробленого продукту для забезпечення запитів і очікувань осіб, зацікавлених в успішності діяльності підприємства. Процес забезпечення сталого розвитку підприємства вимагає підбір висококваліфікованих спеціалістів у конкретній галузі, організацію ефективної процедури закупівель і поставок, організацію передбачених заходів щодо сталого розвитку підприємства. У сільському господарстві система заходів щодо забезпечення сталого розвитку підприємства має певні особливості, оскільки сільське господарство забезпечує населення харчовими продуктами, а переробну промисловість сировиною, здійснюючи свій внесок у забезпечення продовольчої безпеки України.

Один із найбільших аграрних холдингів України, який займає лідируючі позиції у сегменті рослинництва та птахівництва України ПАТ «Миронівський хлібопродукт» застосовує систему управління SAP S/4HANA. Підприємство із застосуванням цього програмного забезпечення оптимізує бухгалтерський та управлінський облік, управління грошовими коштами та фінансове планування, має змогу вирішити проблему трудомісткості та тривалості закриття фінансового періоду.

Забезпечення сталого розвитку підприємства здійснюється шляхом впровадження інформаційних технологій в економічну систему підприємства. В сучасних ринкових умовах застосування інформаційних технологій в переважній більшості випадків є не лише доцільним, а й вкрай необхідним, при цьому найбільший ефект від впровадження досягається у тому разі, коли застосування інформаційних технологій та систем спрямоване на здійснення економічного та інвестиційного аналізу, передбачення кризових явищ в управлінні підприємством, стратегічного прогнозування та введення в експлуатацію інновацій, застосування інновацій у виробництві, що є передумовами досягнення успішності підприємства та отримання ним прибутку.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Денис Козаченко, аспірант АПСВТ
Науковий керівник: Руслан Буряк

В сучасних умовах розвитку міжнародно-торгівельного співробітництва особливо важливого значення набувають процеси стандартизації. Одним із найбільш поширених та всесвітньо визнаних інноваційних інструментів, що свідчить про стандартизованість виробничо-господарської діяльності підприємства у сфері якості, є система управління якістю, розроблена відповідно до чинних вимог міжнародних стандартів ISO.

У промислово розвинених країнах на багатьох фірмах і компаніях впровадження сучасних систем управління якістю є обов'язковою законодавчо визначеною вимогою, що сприяє виготовленню високоякісної та безпечної для життя і здоров'я людини харчової продукції. Впровадження сучасних систем управління якістю дозволяє підприємству не лише регламентувати свою діяльність відповідно до численних законодавчих вимог, а й сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності і прибутковості підприємства, забезпечує створення позитивного іміджу та дає змогу зайняти стійкі ринкові позиції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Особливо важливого значення та актуальності набувають питання формування та впровадження систем управління якістю на підприємствах молочної промисловості України. Головною рушійною силою впровадження сучасних систем управління якістю на вітчизняних молокопереробних підприємствах є комплексність їхньої дії, що дозволяє одночасно підвищити рівень якості і безпечності готової продукції, оптимізувати витрати при переробці молока, зменшити собівартість молочної продукції, підвищити імідж підприємства, забезпечити довгостроковий розвиток в умовах невизначеності.

Незважаючи на значну кількість наукових праць та масштабність проблем, які піднімають науковці, недостатньо вирішеними залишаються питання формування та впровадження систем управління якістю і безпечністю продукції на підприємствах молокопереробної галузі, а також адаптації їх до сучасних умов виробництва. Значної уваги потребують також питання оцінювання ефективності функціонування системи управління якістю та забезпечення її сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

На вітчизняному ринку молока і молочної продукції останніми роками нагромадилося багато негативних тенденцій – у господарствах населення спостерігається значне скорочення поголів'я. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що обсяг виробництва молока у 2017 р. у порівнянні з 2010 р. зменшився на 8,61% і має загальний негативний тренд, що обумовило зменшення обсягів молока, яке надійшло на переробку до молокопереробних підприємств.

Основною причиною такої тенденції на ринку молочних продуктів є зменшення поголів'я корів та зміна структури господарств де вони утримуються.

За період, що досліджується, відбулась зміна обсягів виробництва молочних продуктів. Варто зазначити, що по товарній групі молоко рідке оброблене у 2017 р. спостерігається збільшення на 4,17% (+38 тис. т) проти 2012 р., та відбулося зменшення на 1,14% (-11 тис. т) у порівнянні з 2016 р. Ситуація, що склалася в тваринництві та в молокопереробній галузі, призвела до того, що споживання молочних продуктів скорочується через їх різке подорожчання, низький рівень доходів населення та зміну структуру витрат домогосподарств.

Питання підвищення якості молока складно вирішувати за умови його дефіциту. Вілтак більшість молокопереробних підприємств вимушено використовують молоко, що не завжди відповідає стандартам екстра та вищого ґатунків за ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови» [Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови: ДСТУ 3662:2018 (Чинний від 2019-01-01). Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. 37 с.].

У нашій державі вимоги до якості молочної сировини є значно нижчими, ніж в країнах Європейського Союзу й допускають відхилення від європейських показників у декілька разів. За офіційними даними Асоціації виробників молока в 2017 році на переробку надійшло 4149, 0 тис. тонн молочної сировини, з якої 5,5 % -екстра-ґатунку, 19,3 % - вищого ґатунку, 34,3 % - I ґатунку, 39,0 % - II ґатунку та 1,9 % несортowego молока. Ґатункова структура молока покращилася, про що свідчать збільшення обсягів заготівлі ґатунку «екстра» в 1,9 рази, молока вищого ґатунку на 11,9 % та зменшення кількості несортowego молока на 50,1 % до показників попереднього періоду. Зауважимо, що із 414 діючих молокопереробних підприємств систему управління якістю (ISO 9001) впровадили лише 58 суб'єктів господарювання, систему управління безпечністю харчових продуктів (ISO 22000) – 67, а систему екологічного менеджменту (ISO 14001) – 3 [Асоціація виробників молока. URL: <http://avm-ua.org/uk>].

Серед підприємств Київщини для дослідження процесів управління якістю було обрано ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», ПАТ «Яготинський маслозавод», ПрАТ «Каґма» та ПрАТ «Обухівський молокозавод».

За рахунок дослідження тенденцій світового впровадження сучасних систем управління якістю та динаміки поширення найбільш пріоритетних систем управління якістю (ISO 9001, ISO 22000, ISO14001) на вітчизняних підприємствах молочної галузі, виявлено основні причини, що стримують інтеграцію сучасних інструментів управління якістю в практичну діяльність національних підприємств, серед яких: значні фінансові та трудові витрати на впровадження та сертифікацію систем управління якістю, недостатня підтримка та стимулюванням з боку держави; недостатня поінформованість про переваги застосування сучасних систем управління якістю; відсутність кваліфікованих кадрів.

ЕКОНОМІЧНІ КРИТЕРІЇ ФІКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анастасія Оніцик, аспірантка АПСВТ
Науовий керівник: Лариса Лазебник

Кризові явища вітчизняної економіки сприяли дедалі більшому розповсюдженню фіктивної діяльності суб'єктів господарювання, що в подальшому призвело не тільки до значних збитків нашій державі, а й до дестабілізації кредитних відносин та підризу національної економіки в цілому.

Функціонування фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності, їх високоорганізованих неформальних об'єднань – конвертаційних центрів – щорічно завдає багатомільйонних збитків державі. Це призводить до того, що вітчизняна фінансова система потерпає від негативного впливу кримінального капіталу, а суб'єкти підприємницької діяльності, які не мають злочинного фінансування, витісняються з ринку [Денисова С.Є. Фіктивне підприємництво як основна з перешкод стабільності і розвитку податкового права України // Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 23–24 листоп. 2007 р.) Ірпінь, 2007. С. 182].

Так, за даними Державної фіскальної служби України за 2018 рік було припинено діяльність 55 конвертаційних центрів, якими проконвертовано 12,1 млрд. грн. Збитки від їхньої діяльності склали понад 2 млрд. гривень. За ініціативою контролюючих органів було проведено документальні перевірки 769 фіктивних суб'єктів господарської діяльності, ліквідованих у 2018 та минулих роках, за результатами яких до державного бюджету надійшло 761,8 млн. гривень [Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2018 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/240396.pdf> (дата звернення 21.04.2019)].

Наведені дані свідчать, що на сучасному етапі ще не розроблено дієвого механізму протидії створенню фіктивних суб'єктів господарювання, не в повній мірі досліджено їхній вплив на економічну безпеку держави.

У чинному законодавстві під фіктивним підприємництвом розуміється створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення видів діяльності щодо яких є заборона [Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131]. До ознак фіктивної діяльності суб'єктів господарювання віднесено такі: зареєстровано (перереєстровано) на недійсні (втрачені, загублені) та підроблені документи; незареєстровано у державних органах, якщо обов'язок реєстрації передбачено законодавством; зареєстровано (перереєстровано) у органах державної реєстрації фізичними особами з подальшою передачею (оформленням) у володіння чи управління підставним (неіснуючим), померлим, безвісти зниклим особам або таким особам, що не мали наміру провадити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження; зареєстровано (перереєстровано) та проваджено фінансово-господарську діяльність без відома та

згоди його засновників та призначених у законному порядку керівників [Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144].

Поряд з цим, слід зазначити, що фіктивну діяльність суб'єктів господарювання потрібно розглядати не лише як юридичне поняття, а й як економічне явище.

Для більш ефективної протидії цьому явищу доцільно виокремити економічні критерії фіктивних суб'єктів господарювання: латентний характер діяльності, що полягає виключно у документальному оформленні господарських операцій без реального їх здійснення та видимість здійснення підприємницької діяльності; отримання нелегальної економічної вигоди суб'єктами господарювання; порушення економічних зав'язків в господарській системі країни; здійснення фіктивної діяльності у межах легального підприємництва; загроза економічній безпеці держави; короткостроковий термін функціонування; завдання економічної шкоди як державі, так і іншим суб'єктам економічних відносин; економічна діяльність, результати якої не включається до макроекономічних показників.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що фіктивна діяльність суб'єктів господарювання є формою прояву тіньової економіки, яка спрямована на отримання нелегальної економічної вигоди шляхом документарного супроводження реально нездійснюваної підприємницької діяльності та становить загрозу економічній безпеці держави.

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Анна Півторак, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Олена Корчинська

Ринок праці у сільській місцевості як частина національного ринку базується на загальних законах його розвитку та функціонування. Разом з тим, цей ринок має свої особливості, обумовлені спеціалізацією галузі. Вивчення теоретичних аспектів такого типу ринку дає можливість підвищити ефективність його регулювання.

Серед особливостей ринку праці у сільській місцевості слід назвати наступне.

1. Поєднання повної і неповної зайнятості працівників, постійної та сезонної зайнятості. Постійні працівники виконують роботу у повному обсязі протягом року. Це переважно працівники тваринницької галузі, механізатори, спеціалісти та керівники виробництва. Сезонна зайнятість передбачає роботу протягом певного періоду часу. До цієї роботи можуть залучатися не тільки працівники сільського господарства та мешканці сільської території, а й інші категорії населення, наприклад студенти, пенсіонери та інші.

2. Сезонність сільськогосподарського виробництва зумовлює великі коливання попиту на робочу силу і, відповідно, місткість ринку праці у сільській місцевості є мінливою.

3. Недостатня привабливість умов праці. Порівняно із промисловістю в аграрному виробництві до сих пір зберігається високий відсоток ручної праці, що призводить до формування іміджу другорядності праці у сільському господарстві і є однією із причин небажання молоді залишатися у селі й працювати в аграрних підприємствах.

4. Рівень освіти працівників нижчий, ніж у місті. Ця проблема є дуже актуальною особливо нині. Складається парадоксальна ситуація, коли на фоні зростання безробіття, залишається незадоволеним попит на спеціалістів із вищою освітою.

5. Порівняно із промисловістю, у сільській місцевості більш високий рівень самозайнятості. Це переважно праця селян у власних господарствах. Особисті селянські господарства – це структури, де ефективно використовується трудовий потенціал. Нині самозайнятість є потенційно важливим засобом запобігання та зменшення рівня безробіття у сільській місцевості.

Подальший аналіз загальних показників з характеристики ринку праці у сільській місцевості вказує на стійкий прояв негативних тенденцій: зменшення чисельності економічно активного населення на 1,35 млн осіб, рівня економічної активності населення на 5,2 %, чисельності зайнятого населення на 1,51 млн осіб, рівня зайнятості населення на 7,4 %. Підтвердженням розвитку негативної ситуації на ринку праці у сільській місцевості України є збільшення чисельності безробітного населення

на 157,5 тис. осіб та рівня безробіття на 4,2 % до найвищого рівня безробіття за весь період 9,9 % (табл.1).

Табл. 1. Динаміка основних показників з характеристики ринку праці у сільській місцевості України за 2008 – 2017 рр

Назва показників	Одиниця виміру	Роки					
		2008	2010	2012	2014	2016	2017
1.Чисельність економічно активного населення у віці 15-70 років	тис. осіб	6953,1	6583,1	6878,6	5850,6	5648,7	5602,2
2.Рівень економічної активності населення	%	65,6	67,5	67,7	61,8	60,9	60,4
3.Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років	тис. осіб	6555,5	6108,0	6370,7	5292,4	5098,4	5047,1
4.Рівень зайнятості населення	%	61,8	62,6	62,7	55,9	54,9	54,4
5.Чисельність безробітного населення у віці 15-70 років	тис. осіб	397,6	475,1	507,9	558,2	533,3	555,1
6. Рівень безробіття	%	5,7	7,2	7,4	9,5	9,7	9,9

Джерело: дані Державної служби статистики України

Отже, стислі висновки можна сформулювати таким чином: ринок праці у сільській місцевості, як і у цілому в державі, є важливим в економічному та соціальному відношенні. Водночас, на ринку робочої сили у селі сформувались негативні тенденції зменшення кількості економічно активного та зайнятого населення як за переважної кількості вікових груп, так і за рівнем освіти.

Це є наслідком сукупного впливу економічних та демографічних процесів в державі. Передумовою покращання ситуації на ринку праці у сільській місцевості буде прийняття загальнодержавних заходів щодо підвищення техніко-технологічного рівня виробництва, соціального та матеріального стимулювання різних категорій працюючих та здійснення ряду інших важливих заходів.

ІНВЕСТИЦІЇ В СЕКТОР НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Дмитро Рошин,
канд. соціол. наук, доцент; студент АПСВТ

У зарубіжній науковій літературі при дослідженні структурних закономірностей розвитку економіки широке поширення набула *теорія трьох секторів економіки* (англ. Three-Sector Hypothesis), розроблена А. Фішером, К. Кларком і Ж. Фурастьє у 1935-1949 рр. Згідно із цією теорією економіка складається з трьох секторів діяльності: первинний (видобуток сировини, сільське господарство, гірничодобувна, рибна і лісова промисловість); вторинний (промислове виробництво та будівництво); третинний (сфера послуг, освіта, туризм). За Фурастьє, впродовж розвитку людства основний фокус економічної діяльності й розподіл робочої сили між трьома секторами поступово змінюється від первинного сектора до вторинного, і далі – третинного: у традиційній цивілізації відповідно – 70%-20%-10%, в епоху індустріалізації – 20%-50%-30%, у постіндустріальному суспільстві – 10%-20%-70%. Сьогодні, через значний розвиток третинного сектору, вже виділяють четвертинний – інформаційних технологій та, навіть, п'ятинний – неприбуткових послуг.

Отже, сучасна економіка розвинених країн стає все менш індустріальною і все більш сервісною, де найважливіше місце займають процеси надання різних послуг, у тому числі освітніх. Це добре демонструє широко відомий афоризм – пар від чашки кави приносить більше доходу, ніж дим від труби заводу.

Як відомо, успішні масштабні соціальні перетворення відбуваються в суспільствах, в яких більшість громадян готові діяти в напрямку таких змін. І для цього вони повинні мати прогресивне нове бачення суспільства. Підставою такого бачення є освіта. Освіта змінює людей, а люди змінюють суспільство. Таким чином, інвестиції в освіту – це інвестиції в людський капітал і прогресивний соціальний розвиток.

Глобальна криза освіти у ХХ ст., спричинена невідповідністю систем освіти та ринку праці, структури зайнятості й безробіттям молодого населення, призвела до масштабних міжнародних досліджень освіти та появи концепції ЮНЕСКО про «*безперервне навчання*» або «*навчання впродовж життя*» (англ. *Lifelong Learning*) як «процес росту освітнього (загального й професійного) потенціалу особистості впродовж життя, який організаційно забезпечений системою державних, приватних, громадських інститутів і відповідає потребам особистості і суспільства. До нього залучено безліч освітніх структур – основних і додаткових, державних і недержавних, формальних і неформальних. Система безперервної освіти поширена в усьому світі та включає в себе всі види освіти й виховання, які кожна людина отримує від народження до смерті» [Безперервне навчання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Безперервне_навчання]. На практиці це означає отримання освіти «по частинах» впродовж усього життя та відхід від практики

тривалого навчання в навчальному закладі й чергування освіти з іншими видами діяльності.

За формою процесу навчання безперервну освіту поділяють на формальну освіту (в системі організованого навчання за державними стандартами), неформальну (в межах незалежної організованої триваючої навчальної діяльності) та інформальну (самоосвіту).

Сьогодні міжнародні організації (ЮНЕСКО, Рада Європи) надають великого значення розвитку сфери неформальної освіти в оновленні та розширенні освітньої системи в цілому [ЮНЕСКО. Доклад Комитета по культуре и образованию Совета Европы от 06.09.1999 № 8501. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902018841> ; Council of Europe. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on promotion and recognition of Non-Formal education/learning of young people, on 30.04.2003 URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/COE_rec_2003_8_en.pdf]. Формальна освіта, використовуючи тільки свої ресурси, вже не в змозі оперативного реагувати на виклики сучасності й задовольняти актуальні запити індивідуальних учнів та потреби суспільства в цілому. Вона має бути доповнена широким набором методик й підходів неформальної освіти.

Сфера неформальних освітніх послуг, через відсутність залежності від державної стандартизації та інші чинники, є більш гнучкою, економною за часом й грошовими коштами, а тому дозволяє враховувати індивідуальні когнітивні стилі учнів й більш ефективно досягати в ході навчання бажаних цілей.

Якщо головною метою та змістом процесу формальної освіти є отримання певної професійної кваліфікації, то неформальна освіта спрямована, перш за все, на здобуття певних компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності чи культурного або особистого розвитку.

Так, згідно із законодавством України [Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабміну України від 23.11.2011 № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-n#n12>], кваліфікація – «офіційний результат оцінювання й визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами» (ст.3, абз. 4), а компетентності – «здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» (ст.3, абз. 6).

Наприклад, у межах неформальної освіти за результатом успішного навчання на курсах з вивчення іноземної мови учень не отримує кваліфікацію (навіть якщо передбачається отримання певного сертифікату), проте отримує відповідну компетенцію як здатність користуватися іноземною мовою. Водночас у системі формальної освіти для цього потрібно вступити до ЗВО й за декілька років отримати необхідні знання та кваліфікацію. Але в неформальній сфері достатньо просто знайти і пройти потрібний навчальний курс, може навіть дистанційно.

Дослідження часу, витраченого на навчання, до його продуктивності (Time to Performance), здійснене в 1990-х роках Саллі Мур для Digital Equipment Corporation [Moore S.-A., Ben J. *Time-to-Learning. Digital Equipment Corporation, 1998*], демонструє, що велика частина (75%) навчання відбувається неформальним чином і лише чверть в системі формального навчання. При цьому продуктивність навчання до часу в сфері неформальної освіти на 33% вище.

Однак, значна частина інвестицій здійснюється в систему формального навчання тобто на меншу частину рівняння, при тому, що частина неформального навчання не тільки більше, вона ще й критична з огляду на продуктивність, успішність виконання діяльності.

Розвиток ринку неформальної освіти, що включає громадянську освіту, культурне просвітництво, мови, ІТ-технології, хобі-курси, репетиторство, та інше, корелює зі швидкістю розвитку сучасної економіки та виробництва більш адекватно, ніж ринок формальної освіти.

В Європейському Союзі формальна й неформальна освіта створили ефективну систему. Проте, в Україні якість неформальних освітніх послуг ще залишається невисокою і, найчастіше, компенсує застарілі програми формальної освіти, її архаїчний характер та низьку здатність адаптуватися до глобальних змін.

Отже, розвиток сектора неформальної освіти в державі сприяє зниженню залежності населення від соціальних послуг, зменшує навантаження на державний бюджет й рівень маргіналізації та радикалізації громадян, та здатен генерувати прогресивну секторальну еволюцію економіки.

ІНТЕРНЕТ МАРКЕТИНГ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗИ

Владислав Шапалов, аспірант АПСВТ

Науковий керівник: Олена Бабічева

Сучасний туризм - це: найбільша індустрія світу, що створює до 10% світового ВВП та понад 290 млн. або 10% робочих місць, даючи зайнятість, зокрема, молоді та жінкам. Це глобальна індустрія з найбільш високими і стабільними темпами зростання: за останні тридцять років світовий туризм зростає в середньому на 5 % на рік за обсягами міжнародних туристичних потоків і на 12 % на рік за обсягами надходжень [Маркетинг міжнародного туризму/ Під ред. Ларіної Я.С. Херсон: Гельветика, 2018. С. 8].

Одним із вирішальних факторів стрімкого розвитку галузі є інноваційна спрямованість її інформаційно-комунікаційної складової, що базується на всеохопному використанні інтернет технологій та інтернет маркетингу. Інтернет надає легко доступну інформацію для потенційних клієнтів з усього світу і являє собою важливий «маркетинговий і комунікаційний канал», який може ефективно поєднати попит та пропозицію в сучасному туризмі. Важливою відмінністю інтернету як каналу комунікацій з позицій маркетингу є його використання не лише для інформування споживачів про послугу, компанію, туристичну дестинацію, а й вдосконалення самої туристичної послуги, процесу її реалізації та просування.

Саме завдяки новим можливостям інтернету споживач стає активним гравцем, що формує індивідуалізований туристичний продукт і на основі власного досвіду та вражень впливає на популярність, репутацію туристичної кампанії, туристичної дестинації. Туристична галузь створила декілька успішних зразків використання контенту користувачів, відгуки та фото яких забезпечують популярність та рейтинги інтернет ресурсів. Так, найбільший в світі сайт мандрівників TripAdvisor, що одним із перших запровадив використання контентів користувачів, сьогодні накопичив 661 мільйонів відгуків про 7,7 мільйона об'єктів з усього світу: пам'яток, готелів, авіакомпаній, ресторанів, щомісяця його відвідують 456 мільйонів унікальних відвідувачів [TripAdvisor. URL: <https://tripadvisor.mediaroom.com/ru-about-us>]. Підкріплення відгуків фото, що зробили мандрівники, збільшує довіру та краще запам'ятовується. Як свідчать дослідження через 3 дні люди пам'ятають лише 10% інформації, сприйнятої на слух (Brain Rules, Vision, 2012), якщо ж вона супроводжувалася відповідним зображенням, на якому інформація дублювалася – людина згадає до 65%, тому 32% маркетологів вважають, що зображення – найважливіший вид контенту для кожного бізнесу (Social Media Examiner, 2018 Social Media Marketing Industry Report, 2018). Саме такий контент переважно використовують в інтернет рекламі, на корпоративних сайтах.

Головна перевага інтернет реклами в тому, що можна охопити обрану цільову аудиторію за невеликі кошти і створити правильну, унікальну торгову пропозицію для

кожної цільової аудиторії. Нові можливості інтернет рекламі відкриває SMM – Social Media Marketing – просування товару або послуг в соціальних мережах, які сприймаються маркетингом, як соціальні медіа [Хайятт М. *Как стать знаменитым в интернете*. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2013. 205 с.]. Головна перевага SMM в тому, що компанія може застати користувача у найкращий момент, коли користувач відпочиває і готовий споживати рекламу, а також контент, що продає. Тому просування в соціальних мережах є інноваційним інструментом маркетингу, що дозволяє суттєво вплинути на цільову аудиторію фірми. Мало який інший маркетинговий інструмент дозволяє сконцентрувати навколо однієї онлайн-спільноти десятки і сотні тисяч людей. Нові можливості відкриваються для галузі з поширенням мобільного інтернету. Щоб бути ближче до споживача, більшість кампаній створюють мобільні додатки, забезпечуючи новий рівень сервісу та нові можливості.

Вплив інтернету маркетингу зумовив трансформацію туристичної галузі з такої, що орієнтована на обслуговування організованих туристів, на багатогалузеву сферу діяльності, спрямовану на задоволення різноманітних потреб мільйонів індивідуальних туристів, сформувавши нові виклики щодо централізованої координації інформаційної підтримки, розвитку транспортної та сервісної складової галузі.

Підвищення конкурентоспроможності на світовому туристичному ринку потребує виняткових зусиль і інвестицій у просування, ресурси, знання і якість для того, щоб досягти задовільного росту. Тому надзвичайно важливо для кожного підприємства слідувати новим технологічним тенденціям і мати необхідні знання та уявлення для ефективного реагування на виклики конкуренції [Мельниченко С.В. *Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності* // Вісник КНТЕУ. 2010. №2. С.131-143].

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ПРОВІДНИЙ КРИТЕРІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Оксана Шатіло, аспірантка НТУ
Науковий керівник: Алла Гречан

В сучасному світі важливу роль відіграють інноваційні процеси, які розвивають економіку країни та сприяють створенню нового продукту або послуги, вдосконалюють механізми управління, задовольняють потреби споживачів, збільшують прибуток та зміцнюють позиції підприємства на ринку. Впровадження інноваційних процесів є ключовим критерієм для функціонування підприємства та розвитку держави.

Інноваційний процес – це процес створення (розроблення та виготовлення) і комерціалізації новацій, що втілені в нові продукти, технології, методи управління тощо, які мають споживчу цінність. Він охоплює маркетингові і прикладні наукові дослідження, планування, розроблення, виготовлення і просування інновацій (комерціалізацію новацій) на ринок тощо [Ілляшенко С.М. *Інноваційний менеджмент*: Суми: Університетська книга, 2010. 334 с.].

Потреба в інноваційному процесі формується під впливом такої суперечності, як співвідношення між реальною і бажаною ситуацією в розвитку суспільства. Започатковує інноваційний процес настанова на зміну ситуації або її вдосконалення. Розрізняють три види інноваційного процесу:

- простий внутрішньоорганізаційний (натуральна форма);
- простий міжорганізаційний (товарна форма);
- розширений [Микитюк П.П. *Інноваційний менеджмент*. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 295 с.].

Інноваційний процес включає в себе три взаємопов'язані фази: створення (винаходу), освоєння та розповсюдження інновацій [Інноваційний менеджмент / Л. І. Михайлова, О. І. Гуроров, С. Г. Турчіна, І. О. Шарко. Вид. 2-ге, доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 234 с.]. Світ нововведень не обмежується тільки технікою і технологіями. Удосконалення, зміна систем управління та організації процесів виробництва та надання послуг також здійснюються через введення інновацій. Нові організаційні структури, методи розробки управлінських рішень, форми стимулювання розробляються науковцями-спеціалістами, освоюються і впроваджуються так само, як і нові прилади, технологічні лінії чи обладнання. Новітні види послуг, виробництво нових товарів, якісно нові форми менеджменту – усе це є результатом інноваційних процесів, які розвиваються на основі певних принципів, до яких слід віднести визначення потреби у змінах, формування мети, розробку інновацій. Далі відбувається процес освоєння, поширення, використання і «відмирання» інновацій.

Впровадження інноваційного процесу на підприємстві повинно завершуватися зміною одного продукту іншим (більш сучасним, модифікованим). Ринкові умови змінюється, відповідно виникають нові можливості і загрози, що потребують

відповідного реагування з метою приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку підприємства-інноватора до зовнішніх. Правильним напрямом такої відповідності є створення і впровадження інновацій у різних видах економічної діяльності.

Важливо розуміти, яким чином формується інноваційний процес на підприємстві (представлено у таблиці 1).

Табл. 1. Послідовність інноваційного процесу

Аналіз/ініціювання	Конкретизація	Переміщення	Проведення
*Аналіз стану	*Дослідження	*Підготовка роботи	*Виробництво
*Пошук ідей	*Розробка	*Підготовка збуту	*Перші надходження продукції на ринок
*Вивчення проблеми	*Випробування	*Формування	*Розподіл продукції

Джерело: [Інноваційний менеджмент / Л.І. Михайлова, О.І. Гуторов, С.Г. Турчіна, І.О. Шарко. Вид. 2-ге, доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 234 с.]

При формуванні інноваційного процесу потрібно враховувати потреби споживачів (робити маркетингові дослідження), вивчати новітні розробки (патенти, авторські права, наукові публікації), брати до уваги пропозиції самих працівників підприємства, ознайомлюватися з результатами аналізу діяльності конкурентів (у тому числі аналізу їхніх перспективних розробок), аналізувати потреби «на майбутнє».

Отже, впровадження інноваційних процесів слугує важливим чинником конкурентоздатності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Сучасне управління інноваційним процесом повинно бути спрямоване не на точкове стимулювання вибраних тем досліджень чи розробок, а на створення умов для масового пошуку результативних шляхів технологічних змін і швидкої підтримки позитивних знахідок.

Секція 3

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.
СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА
СУСПІЛЬНОГО ПОСТУПУ**

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Анна Борисова, аспірантка КНУ імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: Юрій Швалб

Форми організації сучасної соціальної роботи проходять процес трансформації. Це пов'язано з кількома базовими причинами.

1. Реформи, які відбуваються в Україні у всіх сферах (управління, медицина, освіта, соціальне забезпечення тощо), спрямовані на формування відповідальної та соціально-активної життєвої позиції кожного члена суспільства. Наприклад, реформа децентралізації, в основі якої лежить передача влади на місця, забезпечує можливість громадам самостійно визначати вектор свого розвитку, лише орієнтуючись на концепцію державної соціальної політики. Об'єднані територіальні громади (ОТГ) мають право самостійно створювати служби, діяльність яких вони вважають потрібною для забезпечення життєдіяльності суспільства. Саме тому державні соціальні служби, які все ще залишаються на рівні районів і області, не функціонуватимуть в ОТГ. Їх замінюють або інші організації, або фахівці, які працюють при відділах освіти і науки, туризму, молоді та спорту. Вже розроблено та затверджено Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення, в яких визначено основні завдання для органів самоврядування чи організацій, які будуть здійснювати соціальний захист населення [Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення: Наказ Міністерства соціальної політики №26 від 19.01.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16>]. До них віднесено:

- організацію надання соціальних і реабілітаційних послуг, проведення соціальної роботи з особами, сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах;
- розроблення та організацію виконання комплексних програм і заходів щодо поліпшення становища соціально вразливих верств населення, осіб, сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та всебічне сприяння в отриманні ними соціальних виплат і послуг за місцем проживання, перебування;
- забезпечення реалізації державної політики з питань підтримки сім'ї; забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків; соціальної інтеграції інвалідів; у сфері захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.

Опис завдань, що мають виконуватись, займає понад чотири сторінки, а згідно із рекомендаціями щодо штатного розпису має бути один фахівець із соціальної роботи на 7 тисяч населення сільської місцевості ОТГ. Щоправда, окремо передбачено посаду спеціаліста із захисту прав дітей (1 посада на 2000 дитячого населення). Для реалізації

цих завдань необхідно визначити ті форми організації соціальної роботи, які б враховували організаційні особливості ОТГ.

2. Сучасні тенденції сталого розвитку орієнтують місію соціальної роботи на розвиток сильних сторін, розвиток можливостей. В традиційній соціальній роботі в Україні клієнтами визнаються особи у складних життєвих обставинах, За твердженням дослідників, підхід, який орієнтується на сильні сторони клієнта, має шість основних стандартів: 1) орієнтація на цілі; 2) оцінка сильних сторін; 3) ресурси навколишнього середовища/ оточення людини; 4) оцінка сильних сторін з огляду на поставлену ціль; 5) взаємовідносини, розвиток сподівань/ очікувань клієнтів; 6) свідомий вибір. Споживач послуги/індивідуум не тільки користується послугою, а й бере участь у ній, співпрацюючи з соціальним працівником [*Семігіна Т.В. Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів соціальної роботи: наскільки він можливий в Україні? // Соціальна робота і сучасність: теорія та практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах (28 березня 2019 р., м. Київ) / Укл. Гавва О.В. та ін. Київ: Інтерсервіс, 2019. С. 177-179.*].

Такі зміни концепції соціальної роботи потребують і трансформації форм організації соціальної роботи. За підсумками організаційно-діяльничої гри «Проектування форми організації соціальної роботи у громадах», яка відбулась 15-16 березня 2019 року на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка під керівництвом професора Ю. Швалба, учасниками якої були науковці та практики (представники державних соціальних служб, громадського сектору) соціальної роботи, вдалося визначити 6 базових форм, з яких 3 активно працюють у сфері сім'ї :

- *державна соціальна служба* – її основним завданням є реалізація державної політики в сфері сім'ї. Особливістю такої форми організації соціальної роботи є те, що вона забезпечує односторонню вертикальну взаємодію від держави до суспільства, тобто забезпечення реалізації державних гарантій;
- *муніципальна соціальна служба* – її завданням є організація та залучення жителів громади до підтримки сім'ї на місцевому рівні, тобто це саме ті структури, які створюються в об'єднаних територіальних громадах;
- *громадська організація* – головним завданням є індикація соціальних проблем та соціальних процесів в громаді. Коли послуги держаної соціальної служби не відповідають актуальним потребам населення, створюються громадські організації, орієнтовані на запит суспільства. Так, першими установами, які почали підтримувати сім'ї учасників АТО та сім'ї внутрішньо переміщених осіб, були саме громадські організації. Варто зазначити, що ми не визначили пріоритетного впливу спілок, відомчих соціальних служб та соціального підприємництва на підтримку сімей в громадах, що може бути пов'язано з пріоритетними завданнями.

ACTION RESEARCH IN SOCIAL WORK: STUDY OR INTERVENTION

Kateryna Yeroshenko, PhD student, ALSRT
Academic advisor: Tetyana Semigina

The action research strategy is one of the participatory strategies which focus on the process of creating a new knowledge [Gaventa, J., & Cornwall, A. *Power and knowledge*. In P. Reason, & H. Bradbury (Eds.), *Handbook of action research* // London, UK: Sage Publications. 2001. P.70-80]. Action research is defined as a process of cooperation of people interested in solving common problem. Within the action research framework, this cooperation should pass several cyclical stages: planning, actions, reflections, assessment [Sankaran S., Tay B. H., Orr M. *Managing Organizational Change by Using Soft Systems Thinking in Action Research Projects* // *International Journal of Managing Projects in Business*. 2009. Vol. 2(2). P. 179–197; Yeroshenko K., Semigina T. *Creating a training programme for community-based paralegals* // *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4(2). P. 33-45]. The idea of the action research strategy was investigated by Deepak, Wisner & Benton, 2016; Gaventa and Cornwall, 2001; Reason and Bradbury, 2001. The main differences between the action research strategy and other research strategies are: 1) focusing on the process of creating a new knowledge, not only on the results, 2) perception of other participants as co-researchers who input a new meaning in the process.

Still there are a set of conditions the action research should meet in terms of involving people in the process. Participants' inclusion should be based on the main principles to develop knowledge through empowering dialogue:

- equal partnership – each participant had the same right to influence the process,
- maximum inclusiveness – all of the people whose lives will be affected by the process were included,
- clarity – encouraging sincere communication,
- power sharing – all stakeholders' voices were of the same level, no domination, equal responsibility in decision-making,
- empowerment – engaging participants to mutual learning and inspiration,
- cooperation – all participants played on the same side to empower each other's strength, and reduce weaknesses [Jacobson M., Rugeley C. (2007) *Community-Based Participatory Research: Group Work for Social Justice and Community Change*, *Social Work with Groups*, 30:4, 21-39, DOI: 10.1300/J009v30n04_03].

If the involvement of people in the process meet all of the conditions mentioned above, only in this case action research may become a constructive intervention in the problem-solving process. In this case, the discussion and decisions made influence the problem. All other options assume the domination of the leading researcher or a group of participants (who can represent one point of interest in the community for example).

So if a researcher is interested in the process and they use the participation of others to promote development of different ideas, in this case, action research is an intervention to solve the problem in the community.

ТРУДОВІ МІГРАНТИ: ЗАКОНОДАВЧЕ УНОРМУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ

Наталія Землянська, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: *Тетяна Семігіна*

Міжнародна трудова міграція є вагомим чинником економічного розвитку як країн-реципієнтів, так і країн-донорів, оскільки її масштаби та інтенсивність суттєво впливають на стан та розвиток ринку праці, рівень зайнятості, а відтак – і на зміну як потенційного, так і фактичного ВВП. Через різний соціально-економічний розвиток та відкритість кордонів країн Європи, деякі з них, у тому числі й Україна, стикаються з проблемою відпливу робочої сили. В Україні посилення і внутрішньої, і зовнішньої трудової міграції було зумовлене військовою агресією, макроекономічною кризою та погіршенням добробуту домогосподарств, скороченням попиту на робочу силу всередині країни, низьким рівнем заробітної плати на національному ринку праці, високим рівнем молодіжного безробіття. Наразі в державі відсутня достовірна інформація щодо кількості українських трудових мігрантів; за різними експертними оцінками, їх чисельність коливається від 2 до 7 мільйонів, і ця міграція здебільшого є не постійною, а циклічною, при цьому ці люди є соціально незахищеними, зазнають чимало проблем, зокрема й експлуатації [Малиновська О.А. *Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування* /Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovska-d28e1.pdf].

Ця розвідка має на меті розглянути нормативно-правове регулювання питань соціальної захищеності тих громадян України, які є трудовими мігрантами.

Насамперед слід зауважити, що 1 січня 2016 р. набрав чинності Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 5.11.2015 р. № 761-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19>], який має удосконалити державне регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту українських трудових мігрантів і членів їхніх сімей. У ньому передбачено, що формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції в межах своїх повноважень забезпечують Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Ключовий центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері трудової міграції – це Міністерство соціальної політики України. Ці повноваження Мінсоцполітики реалізує через Державну службу зайнятості. Наразі цей закон є рамковим, страждає на декларативність та не містить норм прямої дії. Його реалізація залежить від прийняття підзаконних актів, внесення змін у чинне законодавство.

З моменту набуття Законом чинності було укладено лише кілька міжнародних договорів з питань соціального забезпечення, і то з країнами, куди спрямований не найбільший потік трудових мігрантів наприклад, з Естонією, Латвією, Литвою, Португалією.

Ухвалена у 2016 р. Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року [Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. №111. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D0%BF>] передбачає проведення широкомасштабних інформаційних кампаній серед населення України, в тому числі серед внутрішньо переміщених осіб, щодо запобігання ризикам потрапляння в ситуації торгівлі людьми та можливостей отримання допомоги. Основним виконавцем програми визначено Міністерство соціальної політики за участі різних соціальних партнерів, зокрема, Федерації профспілок України.

У 2019 р. у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення державної підтримки українців за кордоном» (реєстраційний № 10153), поданий народним депутатом України Білозір О.В. та іншими.

У законопроекті висловлено пропозицію щодо створення нового органу влади – центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції, та Фонду добробуту українських мігрантів. Навіть у випадку самотійного працевлаштування законопроект передбачає обкладення українських трудових мігрантів додатковим податком у вигляді членського внеску до нової державної структури, яка уповноважена займатися їхніми проблемами. Фактично сплатити за послуги, які надаються сьогодні державою безкоштовно, як це передбачено приписами статей 2 і 7 Конвенції Міжнародної організації праці № 97 про працівників-мігрантів. Зараз трудові мігранти по суті є найбільшим зовнішнім інвестором в Україну, зі своїх переказів вони вже сплачують податки, і тому негативно сприйматимуть обов'язок щорічної сплати внесків до Фонду.

Аналіз положень законопроекту свідчить, що він суперечить як чинному українському законодавству, так і міжнародним нормам, зокрема Глобальну договору щодо міграції [The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration / UN. 2018. URL: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf]. Договір спрямований на зниження ризиків і усунення чинників вразливості, з якими стикаються працівники на різних етапах міграції, шляхом дотримання, захисту і здійснення прав людини, а також надання їм допомоги та сприяння. Натомість український законопроект побудований на фінансових санкціях.

Більше того, у документі не враховані деякі довгострокові наслідки. Оскільки пропонується, що Фонд має забезпечувати надання кредитів на отримання освіти, кредитування мігрантів та членів їхніх сімей для вирішення житлового питання, надання кредитів для започаткування чи розвитку власного бізнесу тощо, то такі заходи підтримки можуть стати стимулюючим фактором для подальшого відтоку вітчизняних кваліфікованих кадрів з України.

Замість встановлення додаткових податків для трудових мігрантів доцільним видається якнайширше залучення міграційних коштів в економіку України. Для цього,

на нашу думку, слід розробити та затвердити державну програму для громадян України, що працювали за кордоном та повернулися (мають намір повернутися), з метою їхнього працевлаштування, започаткування власної справи або інвестування в національну економіку. Такі програми реалізовані, наприклад, у Молдові.

Отже, проведений аналіз засвідчує, що в Україні наявна нормативно-правова база, покликана урегулювати питання захисту трудових мігрантів, проте вона має здебільшого декларативний характер і є далекою від сучасних міжнародних документів. Нові ідеї щодо унормування питань трудової міграції українців мають обмежувальний, а не підтримувальний характер, і можуть зумовити посилення міграційних потоків.

РОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Катерина Костенко, студентка НаУКМА
Науковий керівник: Наталія Гусак

Право на освіту визнане демократичною цінністю і гарантоване всім особам, адже спрямоване на розвиток особистості та реалізацію освітнього потенціалу в майбутньому. Саме впровадження інклюзивної освіти дозволяє особам з особливими освітніми потребами мати рівні можливості та доступ до навчання, тобто використовувати освіту як суспільне благо у формі набуття знань та відчувати приналежність до соціальної спільноти на рівноправній основі [*United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006*].

Процес впровадження інклюзивної освіти потребує ефективної взаємодії між державою, навчальним закладом та батьками, діти яких мають особливі освітні потреби [*Ainscow M. Learning from differences: a strategy for teacher development in respect to student, 2016. P. 18.*]. При цьому базові умови інклюзивної освіти має гарантувати держава; загальні забезпечують заклади освіти, а про специфічні потреби учнів із порушеннями різного типу мають повідомляти викладачів батьки.

Важливо детально описати всі аспекти умов впровадження інклюзивної освіти для кращого розуміння цього процесу. На думку науковців, саме загальні умови є визначальними для процесу її формування [*Rose A. The Principles of Universal Design for Learning implemented in a non-profit organization: The Discovery Center. 2017. P. 55; Софій Н. З. Універсальний дизайн в освіті. Київ: Видавничий дім «Плеяди». 2015. С. 76*].

Інклюзивна освіта робить школу місцем, доступним для кожного учня та враховує потреби всіх дітей, не зважаючи на певні особливості чи обмеження. Навчальний заклад має йти назустріч потребам учнів та поважати можливості кожного. Інклюзивна освіта – це процес, який веде до того, щоб школа шукала шляхи навчання всіх дітей наскільки це можливо, а отже школа має відповідати за створення інклюзивного освітнього середовища, яке було б найбільш зручним для всіх учнів [*Sheehy P. Effects of self-monitoring on math competency of an elementary student with cerebral palsy in an inclusive classroom, 2016. P. 10*]. Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [*Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>*]. Школи мають ставити за мету створення класних кімнат, облаштування інших приміщень, які б відповідали потребам всіх учнів і сприяли найбільш якісному навчальному процесу. Облаштування класної кімнати зручними меблями, використання різних електронних пристроїв та програм свідчить про доступність навчання та реалізацію дітей права на освіту [*Gillett-Swan J. Voice Inclusive Practice, Digital Literacy and Children's Participatory Rights, 2017. P. 12*].

Загальні умови інклюзивної освіти допомагають виробити спільний підхід, який базується на принципах рівності та доступності для всіх учнів [Ainscow M.. *Learning from differences: a strategy for teacher development in respect to student diversity*, 2016. P. 18.]. Без цих умов не можна гарантувати індивідуальні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами. До загальних умов інклюзивної освіти відносять такі: архітектурна доступність школи, гнучкий навчальний процес, що передбачає створення індивідуальної навчальної програми та відповідних методичних рекомендацій, якісну роботу вчителів та асистентів, які мають бути підготовленими до навчання учнів із різними освітніми потребами [Mihai A. *The Right to Inclusive Education. Equal Opportunities for RSP*. 2017. № 54. P. 125-134]. У контексті загальних умов інклюзивної освіти важливого значення набуває створення гнучкої індивідуальної програми навчання, що дозволяє поєднувати різні види пізнавальної діяльності.

Отже, загальні умови для інклюзивного навчання є відносно сталими. Це саме ті умови, які передбачають, що будь-яка дитина може навчатися у школі. Проте впровадження інклюзивної освіти – це комплексний процес, що передбачає ефективну взаємодію трьох важливих сегментів – держави, навчального закладу та батьків, діти яких мають особливі освітні потреби. При цьому на кожному зазначеному вище рівні мають забезпечуватися необхідні умови.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я З ПОЗИЦІЙ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Наталія Назар, аспірантка НУ «Львівська політехніка»
Науковий керівник: Лілія Клос

Передумовою сталого розвитку та економічного зростання будь-якого суспільства є високий рівень безпеки та захисту здоров'я кожної людини. Традиційно – це поле для діяльності галузі охорони здоров'я. Сьогодні виклики сучасності мають вплив практично на всі системи, що наявні у державі. Система охорони здоров'я не становить виняток. Ми можемо спостерігати потужні зміни у цій системі, яка практично перебувала у стані застою з часів виходу країни з Радянського Союзу, що простежуються з моменту створення у 2014 році Стратегічної дорадчої групи з питань реформування системи охорони здоров'я в Україні. Наразі нам цікаво дослідити, чи відведене місце соціальній роботі, яка має тісну інтегровану взаємодію з охороною здоров'я і вирішенням проблем здоров'я населення, у медичній реформі України.

Вдаючись до філософського підґрунтя, слід відзначити, що охорона здоров'я та соціальна робота засновуються на спільних гуманістичних засадах: визнання людини – її життя і здоров'я – найвищою цінністю, права на здоров'я і життя, поваги до гідності і цінності кожної людини незалежно від статусу, віку, статі, етнічної, релігійної приналежності [Маруненко І. М., Тимчик О. В. *Медико-соціальні основи здоров'я. Київ: Видавництво Київського університету ім. Бориса Грінченка, 2013. 317 с.*].

Напрацювання дорадчої групи представлено у Національній стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років. Сьогодні ця стратегія активно реалізовується для впровадження реформ. Система надання послуг у сфері охорони здоров'я в Україні включає первинну медичну допомогу, мережу лікарень, громадське здоров'я, службу екстреної допомоги та стоматологічну службу. У документі описано принципи, на які потрібно орієнтуватися. Один з них – гарантування пакету послуг, доступних кожному громадянину, де, серед іншого, увагу звертають на вразливі соціальні групи, в яких показники здоров'я значно відрізняються. Інший принцип – міжсекторальна співпраця. «Система охорони здоров'я як галузь повинна взаємодіяти з іншими службами, органами державного сектору та широким колом громадських об'єднань, благодійних організацій та юридичних осіб приватної форми власності з метою підвищення рівня здоров'я та добробуту» [Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років. МОЗ України, Міжнародний фонд «Відродження», Благодійний фонд «Пацієнти України». 2014. 41 с.].

Беручи до увагу думку дослідників з Оксфордського університету, соціальна робота у галузі охорони громадського здоров'я (звужуючи саме до громадського здоров'я, а не системи охорони в цілому) повинна зосереджуватись на запобіганні та вирішенні проблем соціального здоров'я населення, а також на профілактиці та промоції здоров'я [Ruth B. J., Sisco S. and other. *Public health and social work: Training dual professionals for the contemporary workforce. Public Health Reports, 2008. P. 71–77*]. Тому впроваджуючи принцип

міжсекторальної співпраці маємо можливість надавати допомогу, пов'язану зі збереженням здоров'я чи промоцією здорового способу життя методами соціальної роботи. У Стратегії зазначено про досвід неурядових організацій та їхньої ефективної діяльності, зокрема у наданні профілактичних та соціально-медичних послуг при ВІЛ/СНІД, та можливість використовувати послуги таких організацій за рахунок державного замовлення. Таким чином, бачимо прямі посилання на Міністерство охорони здоров'я з потребою участі соціальних працівників у реформотворчих процесах в галузі охорони здоров'я.

МОДЕЛЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТИПУ

Анастасія Чистякова, студентка АПСВТ
Науковий керівник: Тетяна Семігіна

В Україні майже відсутні розробки щодо організації спортивної реабілітації, реабілітації засобами фізкультури, оздоровлення із включенням елементу інклюзії. Принцип інклюзії дає можливість всім без винятку дітям брати участь у всіх освітніх, реабілітаційних, спортивних програмах, не дозволяє проявів будь-якої дискримінації, надає спеціальні умови для дітей з особливими потребами та такі умови, за яких всі мають однаковий доступ до послуг [Колупаєва А.А. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.].

На нашу думку, існують переваги включення інклюзивного компоненту не тільки до освітніх, а й до спортивно-реабілітаційних послуг. Ці переваги стосуються самих дітей з особливими потребами, інших дітей та фахівців. Інклюзивна реабілітація для дітей з особливими потребами дає наступні переваги: поліпшує когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток, прискорює набуття нових вмінь та навичок, дає можливість орієнтуватись на приклад інших дітей, допомагає налагоджувати дружні стосунки зі здоровими ровесниками, забезпечує участь у громадському житті. Інші діти, які не мають інтелектуальної недостатності і включені в інклюзивну реабілітацію, вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, співробітничати, співчувати. Фахівці удосконалюють свою професійну і педагогічну майстерність: вивчають нові інклюзивні реабілітаційні методики, розробляють індивідуальні реабілітаційні програми, вчаться емпатійності та починають сприймати дітей більш цілісно.

Якщо стосовно дошкільної і шкільної освіти, хоч і невеликі, але є зміни (інклюзивна освіта), то в питаннях фізкультурно-оздоровчої реабілітації і спорту залишається повний вакуум. Звертаючись до досвіду інших країн, для дітей із інвалідністю створені центри за програмою «Спеціальної Олімпіади», і хоча «Special Olympics», є громадською організацією, її статут підтверджений Міжнародним Олімпійським Комітетом. У більшості країн ця програма є державною програмою, на рівні Олімпійських і Параолімпійських програм. Спроба запустити програму «Спеціальна Олімпіада» для дітей в нашій країні виявилась невдалою через незацікавленість Інваспорту, Міністерства соціальної політики, «Спеціальної Олімпіади України». Це стало основною мотивацією до створення ГО «Дитячий фізкультурно-оздоровчий реабілітаційний центр інвалідів «Соціум». Це єдина організація в Києві, яка повноцінно займається фізкультурно-спортивною і фізкультурно-оздоровчою реабілітацією дітей з інвалідністю (які мають затримку психічного розвитку), керівниками і організаторами якої є сім'я, що має дитину з синдромом Дауна. Зараз організація опікується понад 100 дітьми віком від 1 до 14 років з різними видами порушень психічного і розумового розвитку. Заняття проводяться на п'яти спортивних

майданчиках Києва, включаючи басейни, за рахунок добродійних і членських внесків. ГО «ДФОРЦІС» є відособленим колективним членом ВГНОІ «Спеціальна Олімпіада України». Тренерсько-викладацький склад – це п'ять дипломованих фахівців з різних видів спорту, фахівці із фізичної реабілітації та соціальної роботи. Основною метою діяльності Організації є створення реабілітаційних установ змішаного типу відповідно до закону України № 2961/2005 «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та впровадження оздоровчої, аматорської спортивної, освітньої діяльності, спрямованої на забезпечення та захист прав і законних інтересів дітей з інвалідністю, які мають інтелектуальну недостатність.

Проведене у 2018-2019 рр. емпіричне дослідження дало змогу виявити недоліки Київської громадської організації «Дитячий фізкультурно-оздоровчий реабілітаційний центр інвалідів «Соціум» і удосконалити модель фізкультурно-оздоровчого реабілітаційного центру інклюзивного типу для дітей з інтелектуальною недостатністю. Серед недоліків діяльності можна назвати наступні: нестача послуг з масажу, занять з логопедом-дефектологом, послуг із соціального супроводу, професійної допомоги у вирішенні соціальних проблем, представництві їхніх інтересів, організації дозвілля як батьків, так і дітей.

До удосконаленої моделі фізкультурно-оздоровчого реабілітаційного центру інклюзивного типу включені всі пріоритетні компоненти (відділи, структурні підрозділи, штат), а саме: бухгалтерія, кабінети для відділу соціальної адаптації, відділу інклюзивної педагогіки, відділу зв'язків із громадськістю, відділу з організації дозвілля, кімната для психологічного розвантаження батьків, відділення спортивної реабілітації. В останньому мають бути кімната для тренерів-реабілітологів, басейн, спортивна зала, фітнес-зала, обладнана з урахуванням вимог безбар'єрного доступу територія центру для рухливих і спортивних ігор, катання. Центр має відповідати вимогам універсального дизайну.

В основі моделі – соціальні програми різних напрямків: комплексні програми для різних вікових груп дітей з розумовою відсталістю, соціальні навчальні програми з інклюзивним компонентом, комплексна програма з організації дозвілля з інклюзивним компонентом, програма психологічної підтримки батьків. Окремо має функціонувати група взаємодопомоги для батьків.

Чільне місце у розвитку фізкультурно-оздоровчого реабілітаційного центру інклюзивного типу займає фандрайзинг, який передбачає пошук альтернатив і різних джерел для фінансування (муніципальні кошти на соціальне замовлення, спонсорська допомога, благодійні внески, гранти).

ЧИ МОЖУТЬ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ СПРИЯТИ ГЕНДЕРНІЙ РІВНОСТІ?

Алла Ярошенко, аспірантка АПСВТ
Науковий керівник: Тетяна Семигіна

В Україні наявна нормативна база для впровадження гендерно чутливих стратегій в освіті. Ця база відповідає міжнародним вимогам щодо забезпечення гендерної рівності та ліквідації всіх форм дискримінації. Триває процес імплементації гендерного та недискримінаційного підходів до змісту освіти: зроблено перші кроки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021», функціонує мережа гендерних осередків у вищих навчальних закладах, створені робочі групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти, відбувається підготовка фахівців із питань гендерної рівності та антидискримінаційна експертиза шкільних підручників тощо.

Соціальні працівники як агенти соціальних змін послуговуються у своїй просвітницькій роботі навчальними матеріалами, зміст та смислове навантаження яких саме по собі можна вважати втіленням певних суджень щодо гендерної рівності. За твердженням О. Ярської-Смирнової, «від того, чи розпізнають фахівці з соціальної роботи нерівність на індивідуальному й інституційному рівні у безпосередньому взаємовідношенні з клієнтами або на структурному рівні в організаційних, соціальних і політичних стосунках, залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості та соціального розвитку» [Ярская-Смирнова Е.Р., Романов П.В. *Гендер и этничность в учебниках по социальной работе и социальной политике. Социологические исследования. 2006. № 5. С. 117-126.*]. З огляду на це гендерна інтеграція як включення гендерних питань до навчальних матеріалів і гендерна корекція вже наявних посібників потребують розробки рамок для аналізу їхнього змісту й підготовки аргументованих висновків. Мета цієї розвідки полягає в тому, щоб розглянути підходи до гендерного аналізу навчальних матеріалів для використання в соціальній роботі.

Огляд джерел засвідчив недостатню розробленість інструментарію гендерного аналізу українських навчальних матеріалів із соціальної роботи. Відтак доцільно звернутися до критичних рамок гендерної експертизи навчальних матеріалів, розроблених в тому числі у суміжних галузях: критеріїв МОН України щодо відповідності шкільних підручників антидискримінаційному підходу [Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників: Наказ МОН від 31.10.2018 №1183. URL: <http://imzo.gov.ua/2018/11/03/nakaz-mon-vid-31-10-2018-1183-zatverdzhennia-instruktyvno-metodychnykh-materialiv-dlia-provedennia-ekspertamy-ekspertyz-elektronnykh-versi-proektiv-pidruchnykh>], навчальних посібників структур ООН щодо розробки гендерно чутливих навчальних планів і матеріалів [Promoting gender equality through textbooks: a methodological guide. Paris: UNESCO, 2009. 98 p.], дослідження гендерних аспектів дискурсу навчальної літератури з соціальної політики та соціальної роботи О. Ярської-Смирнової [Ярская-Смирнова Е. *Социальная работа: гендерный анализ учебной литературы // Высшее образование в России. 2004. № 10. С. 127-142*] та ін.

Для виявлення дискримінаційних смислів, вербалізованих та візуалізованих у навчальних матеріалах, у пригоді стає методологія кількісного і якісного контент-аналізу. Попри розмаїтість аналітичних рамок, дослідники сходяться на тому, що скрупульозного розгляду потребують всі компоненти навчального матеріалу: зміст текстів, мова, композиційна будова, ілюстрації, а також характер впливу на уявлення про гендерні відносини. Наприклад, наведемо зразок схеми здійснення аналізу гендерно чутливого навчального посібника з прикладом індикаторів: *зміст* – відсутність гендерної сегрегації й поляризації; *мова* – наявність фемінітивів, гендерно чутливої лексики; *композиційна будова* – розташування поруч різноманітних образів жінок і чоловіків; *ілюстрації* – нестереотипні зображення представників різних статей; *виховний вплив* – сприяє рівноправному гендерному партнерству; *автори* – паритетне представлення жінок і чоловіків.

У посібнику Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) [*Gender-sensitivity: a training manual for sensitizing education managers, curriculum and material developers and media professionals to gender concerns. Paris: UNESCO, 2004. 201 p.*] запропоновано поміркувати над низкою питань для визначення, чи є навчальний матеріал гендерно чутливим, а саме: 1) чи сприяє посібник підвищенню у жінок впевненості в собі; 2) які проблеми в посібнику є важливими для жінок (лідерство, нетрадиційні форми зайнятості, різноманітність ролей, ініціатива в управлінні власним життям, рівне партнерство з чоловіками, перегляд своїх життєвих умов); 3) наскільки зміст навчального посібника реалістичний; 4) чи зміцнює посібник гендерні стереотипи і якщо так, то у який спосіб; 5) як зображені жінки й чоловіки (як такі, що обслуговують інших, або ж як виробники економічних благ, лідери); 6) чи відображені зміни в соціальних ролях жінок і чоловіків, і якщо так, то в яких випадках; 7) чи є ілюстрації, які зображують жінок і чоловіків привабливими, позитивними й доречними; 8) як навчальний матеріал сприяє рівноправному партнерству між жінками та чоловіками.

Інше керівництво, підготовлене експертами для використання співробітниками Організації Об'єднаних Націй (ООН) [*Руководство по учету гендерной специфики в устной и письменной речи // ООН. URL: <http://www.un.org/ru/gender-inclusive-language/guidelines.shtml>*], містить стратегії та прийоми, рекомендовані задля впровадження практики викорінення гендерних стереотипів і дискримінаційних підходів. У керівництві наводяться такі стратегії: уникати дискримінаційних висловлювань, виразів із негативним значенням і формулювань, які виявляють гендерну упередженість; вказувати стать/гендер, якщо контекстуально потрібно їх підкреслити; виключати непотрібні вказівки на стать/гендер, якщо контекстуально це не має значення або навіть є небажаним.

Таким чином, з огляду на брак відповідних досліджень та недостатню розробленість інструментарію, саме для соціальної роботи доцільно адаптувати методики гендерного аналізу із суміжних галузей. Наразі питання забезпечення гендерної рівності та здійснення цілеспрямованих інтервенцій задля укорінення гендерного підходу у змісті освітніх заходів і навчальних посібників у соціальній роботі все ще залишаються актуальними.

Академії праці, соціальних відносин і туризму

Електронне наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Збірник матеріалів
II конференції молодих науковців*

Комп'ютерна верстка — ФОП Самсон О.М.

Свідоцтво В01 №566073 від 04.11.2002 р. тел. 050-355-21-20

Видавництво «Академія праці, соціальних відносин і туризму»

Свідоцтво КВ № 21787-11687ПР від 21.12.2015 р.

м. Київ, Кільцева дорога, 3-А, Київ-187,

МСП, 03187, Україна, тел./факс (044) 526-15-45; e-mail: edit@socosvita.kiev.ua